

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

DeReformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN MET GEREFORMEERDE LEVEN

SCHEPPING EN HEILIGING III (slot)

In het voorafgaande bespraken we onder *het* thema *schepping en heiliging de scheppings- en paradijsgeschiedenis, zoals* ons gegeven in *Gen. 1 : 3*. Hek *vorige* artikel eindigt met *vermelding* van het verbod te eten *van* de boom der *kennis* van goed en *kwaad*: Het is *het* verbod van een *autonoom* leven.

4. De autonomie - doodsweg voor mens en wereld

Voor de doodsweg kozen wij. De oerzonde is de rebellie van de mens, die autonoom wil zijn, tégen de hemelse majesteit.²¹ De ontwrichting is volkomen in het menselijk hart buiten weder-geboorte om: het beeld van God wordt rebel tégen God! De ontwrichting werkt zich uit onder de straf van God als doodsweg voor de mens: balling uit het paradijs, ver van de boom van het leven, Gen. 3 : 22 en met 'uitzicht' op een dood zonder het perspectief van het vóórtgaande werk Gods, waarin hij in het paradijs was opgenomen: 'stof *zijt* gij en tot stof zult gij wederkeren., Gen. 3 : 19. De overige schepping, eerst aan de mens onderworpen, wordt stug, weerbarstig in de bewerking, Gen. 3 : 17, 18. In goddelijke straf-beschikking over de

mens wordt het grootse paradijs-perspectief aan heel de schepping ontnomen: onderworpen aan de ijdelheid, al begeert de schepping dat niet, Rnm. 8 : 20.

Hier staan we aan de basis van alle milieu-problematiek! Laat dit niet als een 'stichtelijke', tot niets verplichtende opmerking worden gehoord! Ons wordt maar niet een causale interpretatie geboden, waarover men in abstracto kan spreken. We zijn tot *verootmoediging* geroepen. De wereld als een vuilnisbelt geeft de stank van onze zonde, van ons verderf af.

Want toen de weg van de autonomie werd gekozen, was dat metterdaad een *weg*. De autonome daad was maar geen losstaand incident. De mens, ook als *zondaar*, is een *historisch* wezen. Was dat oorspronkelijk een heerlijk gegeven, het wordt een ramp voor hem en voor het heelal. Want ook de autonomie is historisch-dynamisch. En we zien de *verschrikkelijke* kracht daarvan, als de technische mogelijkheden van de mens toenemen in de wereldhistorische periode van ná de Verlichting, die door de 'autonome mens' wordt gestempeld. Ontplooiing wordt nu ontplooiing in autonomie. De mens 'ontplooit' zich nu in tirannieke veroveringszucht en de volken kreunen er onder. Het gedierte wordt als luxe-plezier afgeschoten. We laten de aarde *als* een woestijn achter ons. De autonomie krijgt concrete gestalte in stelsels, die als *goden* het hart krijgen: het liberaal economisme, het nationaal-socialis-

HOOFDARTIKEL

Schepping en heiliging III (slot)

J. Kamphuis

Gedicht

UIT DE SCRIFT

De wet van Christus: zijn liefde
H. Drost

MUZIEK

Geestelijke
liederen gezocht

KERKELIJK LEVEN

Wijkgewijs
C.J. de Ruijter

Verschenen

GELEGEN/ONGELEGEN

J. Kamphuis

MISSIOLOGIE

Waarom glimlacht Boeddha?
C.J. Haak

KERK EN SAMENLEVING

Waarom verder gereformeerde
organisaties opgericht?
G.J. van Middelkoop

BOEKBESPREKING

Een christelijke visie op het we-
reldnieuws

De rijkdom van het gebed
Rechtspraak binnen bereik

PERSCHOUW

W.G. de Vries

UIT DE YERKEN

me, het marxisme. En als het gordijn wordt opgetrokken of neergehaald, gaat er een beerput open: idealen blijken idolen, harde afgoden.

Wie t.v. kijkt, moet als de beelden van de ellende z'n genoeglijke huiskamer binnenkomen, de knop niet haastig omdraaien – 'ik kàn het niet aanzien'. Hij moet zich schamen. Niet Stalin of Ceausescu, Amin of Honecker, wij sloegen de aarde deze wonden – wij, daarom kwamen 'zij', van wie de namen bitter smaken in de mond. Bij het verlies van het oorspronkelijk perspectief, dat de heiliging van de schepping bood, creëert de mens steeds andere, nieuwe perspectieven. In zijn kritiek op wat hij afwijst is hij dikwijls meedogenloos scherp – en terecht. Maar de nieuwe ontsluiting blijkt voor de kosmos een volgende aanslag te brengen. Autonomie vergiftigt. Rebellen ruïneert. En ook daarin – zó ver moet de verootmoediging gaan – is Gods rechtvaardig oordeel te eerbiedigen. Niemand, die wéér pretendeert een perspectief te openen, draagt de zonde van de wereld weg. Als deze zonde-kennis geen ootmoed tegenover de Schepper en Verbondsgod, geen mededogen met de schepping leert –, dan wordt de oproermaker vanaf het paradijs een harde tiran over wat aan zijn zorg is toevertrouwd. Dan kan (ook onder gereformeerden) bij voorbeeld de veteelt meedogenloos worden en het land worden uitgemergeld. We kunnen moeilijk terzijde gaan staan, als de schuldvraag wordt gesteld! Integendeel, we moeten de schuldvraag 'op de knieën' formuleren in haar afgrondelijke diepte. Er helpt niet aan: we moeten die schuldvraag zo ook aan anderen leren formuleren, vanaf de kansel, in het catechisatie-lokaal. *Er is in de diepte veel werk te doen.* Het is beter hier niet over godsverduistering te spreken. Menselijke autonomie verduistert wél *Gods naam*, die zo duidelijk in zijn werken uitkomt.²²

KERNREDACTIE:

DR. W.G. DE VRIES (eindred.), DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP, PROF. DR. M. TE VELDE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RUIJTER, DRS. H. VELDMAN, PROF. DR. K. VELING.

MEDEWERKERS:

DRS. J.A. BOERSEMA, J.M. DE JONG, DRS. J. MESSELINK, DRS. J. SMELIK.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:

De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v., De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 84,75 per jaar; f 45,25 per halfjaar; studenten f 69,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 143,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn.

Losse nummers f 1,85 (excl. porto).

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

5. Het Lam in de troon

Als de mens, beeld van God, rebel wordt, ontwricht dit de schepping. God houdt zijn wereld echter vast. Het is zijn welbehagen en het is in de weg van het offer, dat Hijzelf heeft beschikt in het Lam, dat als Enige de zonde van de wereld wegdraagt, Joh. 1 : 29. Gods Koninkrijk komt tóch en licht op over een geschonden en geteisterde wereld, hoewel het voortbrengsel van des mensen hart boos is van zijn jeugd aan, Gen. 8 : 21.²³ Van meetaan zien we het offer van de verzoening dan ook *kosmische* gevolgen hebben: de boog in de wolken, Gen. 9 : 19 als teken van het verbond, dat God sluit met Noach en met 'alle levende wezens', die bij hem zijn. Dan keert na de zondvloed de opdracht en de zegen van het begin terug, maar met het oog op de komende Christus.

Zoals in Christus als het eeuwige Woord alle dingen geschapen zijn, zo behaagt het God daarom ook door Hem 'vrede gemaakt hebbende in het bloed van zijn kruis, *alle* dingen weer met zich te verzoenen, door Hem, hetzij wat op de aarde, hetzij wat in de hemelen is'. Deze Christus is 'het beeld van de onzichtbare God', Kol. 1,15,19. Wanneer wij vragen naar 'het beeld van God' ná Golgotha en hemelvaart, moeten we niet allereerst naar de gelovigen zien. Ieder in eigen orde! Eerst moet de Christus de geloofsaandacht krijgen en die aandacht mag nooit meer van Hem vandaan gaan. Want de heerschappij, die Adam in rebellen veranderde, is Hem gegeven, Matt. 28 : 18. Hij is 'de laatste Adam', 1 Kor. 15 : 45, 'Erfgenaam van alle dingen', Hebr. 1 : 2, het Lam in de troon, dat de boekrol opent naar ontvangen bevoegdheid, Openb. 5 en nu sámen met God de Almachtige van 'alle schepsel in de hemel en op de aarde en onder de aarde en op de zee en alles wat daarin is' de lof tot in alle eeuwigheden ontvangt, Openb. 5 : 13. Het evangelie naar Marcus tekent daarom de terugkomst van de kosmische vrede bij Christus ná de verzoeken in de woestijn, Mc. 1 : 13 'Hij was bij de wilde dieren en de engelen dienden Hem'. Sinds het bloed van de verzoening op Golgotha vloeiende, is de theocratie alleen te kennen onlosmakelijk verbonden met de Christocratie.

Daarom is 'schepping en heiliging' geen thema dat *buiten Christus om* zich laat stellen – dat is nooit, in welk opzicht ook, mogelijk. We zullen hier radicaal christ-gelovigen moeten zijn!

Dat betekent minstens drie dingen.

In de eerste plaats: we zullen geheel moeten breken met iedere natuur-genade-schematiek. Die heeft onder de gereformeerde Christus-belijders al genoeg principiële ellende veroorzaakt en dikwijls bij verinnerlijking in het 'leven der genade' een liberalistische levenshouding in de zgn. natuur bewerkstelligd. We zullen het opnieuw moeten leren spellen: Hij die onze Vrede is –, *in Hem* zijn alle dingen geschapen, *in Hem* worden alle dingen verzoend.

In de tweede plaats: als de wereld in haar gebrokenheid ons 'een zorg' is, dan zullen we toch *niet* krampachtig leven, als zou die wereld en haar toekomst van onze prestatie afhankelijk zijn. Er is een boog in de wolken en er is

een Lam in de troon. Wij houden met het oog op de Christus vast aan de volgorde: rechtvaardiging en heiliging. We worden geen milieu-activisten.

Maar – in de derde plaat?: er is in Christus en door zijn Geest ook concrete vernieuwing naar het beeld van God 'in waarachtige gerechtigheid en heiligheid' Ef. 4 : 24 en als Paulus deze 'kwaliteiten' noemt, dan gaat het hem om een nieuwe wandel, die ook heel de schepping op het oog heeft: 'Met gerechtigheid wordt gewezen op hetgeen de rechte verhouding tot, en houding tegenover God, en in overeenstemming daarmee, tegenover al het andere, 's Weren wet, zijn *schepselen* aangaat. Heiligheid spreekt van toewijding aan God en innerlijke reinheid'? Hoe zou er geen nieuwe openheid naar de schepping ontstaan in de nieuwe geboorte, die de gelovigen 'in zekere zin' doet zijn 'eerstelingen' onder Gods schepselen, Jac. 1 : 18? We krijgen dan immers weer oog voor 'het reikhalzend verlangen' van de schepping naar het openbaar worden van de zinnen Gods, Rom. 8 : 18. De eschatologische dynamiek in de schepping kennen wij nu door het geloof in Christus: 'het bevrijd worden tot de vrijheid van de heerlijkheid der kinderen Gods', Rom. 8 : 21.

6. Schepping en heiliging – een christelijk agendum

De bijbel leert ons, dat God nog onvoorstelbaar grote dingen met zijn schepping gaat doen:

Gij hebt voormaals de aarde gegrondvest,
en de hemel is het werk uwer handen,
die zullen vergaan, maar Gij houdt stand.
zij alle zullen verslijten als een kleed.
Gij verwisselt ze als een gewaad, en zij verdwijnen,
maar Gij blijft Dezelfde, Ps. 102 : 26,27.

en Petrus spreekt van de toekomstige dag des Meren: 'Op die dag zullen de hemelen met gedruis voorbijgaan en de elementen door vuur vergaan', 2 Petr. 3 : 10, 11. De continuïteit van deze aarde met nieuwe hemelen en een nieuwe aarde ligt uitsluitend in de trouw en de almacht van God. Deze geloofswetenschap vermindert onze verantwoordelijkheid tegenover de schepping, zoals wij die kennen, geen ogenblik. In de verwachting van de komende dingen zijn wij hier tot 'rentmeester' gesteld.²⁵ En we worden geroepen tot een *positieve* benadering van Gods wereld; 'alles wat God geschapen heeft is goed (daar is het "goed" uit de eerste hoofdstukken van Genesis weer!) en niets daarvan is verwerpelijk', 1 Tim. 4 : 4. Wereldmijding staat tegenover de heiliging van de schepping in de dienst aan God.

Nu we keer op keer worden opgeschrikt door berichten over milieu-rampen en milieu-criminaliteit, kan (doperse) wereldmijding snel de vorm aannemen van een romantische ongerepte-natuur-verheerlijking. 'Groen links' is een gesecculariseerde variant van het 16e-eeuwse anabaptisme. Heiliging van de schepping doet een *positieve* hou-

ding zoeken tegenover het beheer van de schepping en hen die in dat beheer hun beroep hebben: een 'goddelijk beroep' – we moeten ons voor zo'n prachtig woord niet schamen, al weten we allemaal van de moeite, waar de landbouw en de veeteelt mee hebben te worstelen: overproductie en mest-problematiek.

Maar beheer blijft wezenlijk voor de schepping. Zo komt haar schoonheid aan de dag: 'de landouwen zijn bekleed met kudde, de dalen tooien zich met koren; zij jubelen elkander toe, ook zingen zij!' Psalm 65 is geen achterhaalde psalm. Ook geen anthropocentrisch lied: 'Gij kroont het jaar van uw goedheid'!

U zult van mij geen deskundigheid verwachten met betrekking tot dit beheer! In alle bescheidenheid wel een enkele opmerking, die bedoelt de tweeslag schepping en heiliging: vast te houden door te wijzen op de noodzaak van beheer.

Toen de Oostvaardersplassen ontstonden, vonden velen dat de mens op die biologische schatkamer, die zich zo spontaan had gevormd, niet mocht ingrijpen. Maar ing. V.L. Wighels heeft in een instructief artikel over dit prachtige gebied duidelijk gemaakt, dat 'een zorgvuldig en deskundig beheer' absolute voorwaarde is. Ook hier is de mens rentmeester en hij mag zich niet aan die taak onttrekken.²⁶ Hoe zou – om een volgend voorbeeld te noemen – het 'groene hart van Holland' ooit zo oogstrelend hebben kunnen worden zonder diep menselijk ingrijpen? En als we over de grenzen kijken, zien we hoe door ideologie aangedreven tirannie de schepping is vergiftigd: de rivieren dood, het land verwelkt. We zien, hoe winstbejag nog steeds tot schaamteloze ekologische onzorgvuldigheid brengt, waardoor de zeeën vervuild worden en misdadige aanslagen worden gepleegd op de diepzeewereld. Maar er is ook een andere kant aan de zaak. Werner Bätzing publiceerde in 1991 een boeiende studie over de Alpen: het ontstaan en de bedreiging van een Europees cultuurlandschap.²⁷ Het is bijna verplichte lectuur te noemen voor wie deze regio als toerist zoekt! Maar ook voor wie nuchter en concreet over 'schepping en heiliging' wil leren denken. De ondertitel zegt al heel veel! Dit land van ruig en ongenaakbaar hooggebergte wordt wel vaak afgeschilderd als het voorbeeld van ongerepte natuur. Maar Bätzing maakt duidelijk, dat dit een sprookje is. *De boer heeft dit landschap gemaakt.* Zo geeft het z'n imposante schoonheid te zien en boeit het vanwege de heerlijke Naam van God. Ze bezwijken – die machtige Alpen, maar dat was niet het geval. toen landbouw en veeteelt een schoon samenspel vonden met de natuur in een wijsheid van eeuwenlange arbeid en traditie. Het vlakke land van Holland en het hooggebergte spreken één en dezelfde taal! Dat Holland geen 'hout-land' meer is, is op zich geen milieu-ramp te noemen, ook al staat in onze tijd gedeeltelijke herbebossing op het agendum. Alpenweiden zijn eveneens geen vloek. Wanneer Bätzing wegen voor redding van de Alpen zoekt, tracht hij ook voortdurend aansluiting te vinden bij de eeuwen-oude boeren-wijsheid in de Alpen als cultuurlandschap geïnvesteerd. En dat ter-

wijl het uit zijn studie meer dan duidelijk is dat deze regio, die bezwijkt onder de problemen van de hedendaagse industrie en het massa-toerisme, alleen geholpen kan worden, wanneer de Europese en inwendige trekken van de problematiek, waarmee de Alpen worstelen, in het oog worden gevat.

Daarom zal een christelijke politiek milieu en landbouw dicht bij elkaar moeten houden en is het van hieruit te betreuren dat die twee in Nederland uitéén zijn geraakt, zodat de idee van de *roncui-rentie* tussen beide in de nationale politiek steeds weer voedsel krijgt.

Anderzijds; hoewel beheer van de schepping per se geen uitbuiting behoeft te betekenen, is *metterdaad* die uitbuiting en uitinergeling wel aanwezig. Dan kunnen diepgrijpende en pijnlijke maatregelen nodig zijn. Het geldt ook voor de visserij. Hier moet veel nagedacht worden en is voortdurend inventiviteit nodig. Conservatisme is per se de redding niet. Met aversie slaan tegenover de noodzaak van natuur-bescherming evenmin.

Maar de les, die Bätzing geeft in zijn Alpen-studie moet ook in Nederlandse verhoudingen geleerd: wie vanouds de schepping in beheer heeft gehad, diens wijsheid in de omgang ermee blijft een levensnoodzakelijk element in het zoeken van oplossingen voor een 'leefbare' toekomst. Er zijn nog meer lessen uit 'Bätzing' te trekken! Inderdaad, het massa-toerisme is voor de Alpen-regio een last waaronder het landschap kreunt. Maar wij zijn de vakantie-gangers! 'Schepping en heiliging' is een thema, dat ons juist bij toeristisch bezoek moet bezig houden: het achteloos omspringen met de rijkdom die ons wordt geschonken, is zonde – in de Schriftuurlijke betekenis van het woord. En beter dan sensationele verhalen over milieu-rampen te vertellen, terwijl we vervolgens overgaan tot de orde van onze welvaartsdag, is het om het onderwijs van Calvijn ter harte te nemen over de *soberheid*, die een christen past: 'het leven der vromen moet door eenvoudigheid en matigheid gematigd zijn (frugalitate et sobrietate temperata), zodat in de gehele levensloop onafgebroken een zekere vorm van vasten zichtbaar is'. En deze herder der kerk wijst er dan op, dat de herders der kerken 'niet kwaad zullen doen' als ze deze oproep tot matigheid intensiveren, wanneer ze zien, dat verderf boven het hoofd hangt en rampen dreigen: 'Het is buiten twijfel, dat niet altijd met de boetvaardigheid vasten verbonden is, maar dat het in het bijzonder voor tijden van rampspoed bestemd is'.²⁸

Boetvaardigheid om ons tekort en blijdschap over Gods naam, die we blijven spellen, omdat we ertoe geroepen zijn – in de samengang van die twee is het geheim van de godsvrucht gelegen anno Domini 1993 voor wie zich 'samen op weg' weet geroepen met de God van hemel en aarde.

J. Kamphuis

²¹ *Heid. Cat.*, antw. 11 belijdt dat de zonde zich ticht tegen 'de allerhoogste Majesteit Gods'.

²² Vgl. Calvijn, *Inst* I, 5.4.

²³ 'Hoewel' in *Gen. 8 : 21* is een vertaling door de Kanttekening SV als alternatief gegeven. Zie voor de exegetische moeite op dit punt G.Ch. Aalders in *Korte Verklaring* op deze tekst. Het gaat mij in dit verband niet om een exegetische keus.

²⁴ S. Greijdanus, *Korte Verklaring* op Ef. 4 : 24. Cursivering van mij.

²⁵ J. Douma in a.w., hecht terecht veel waarde aan dit begrip voor de christelijke levenswandel.

²⁶ V. L. Wigbels, *De Oostvaardersplassen* Overdrukt uit: *Zuiderzeeland*, jrg 4 nr 7, 1985.

²⁷ Werner Bätzing, *Die Alpen. Entstehung und Gefährdung einer europäischen Kulturlandschaft*, München 1991.

²⁸ Calvijn, *Inst* III, 3.17.

Vertrekken

*Sterven is aan een verre reis beginnen,
zoals eeuwen terug bij tropentochten
intiem afscheid werd genomen: de zinnen
vol zwaarte als er zwijsend werd gevochten.*

*Sterven is een oervorm van emigreren,
maar zonder brieven, telefoon of fax;
je groet, je zoekt een synoniem voor straks,
maar weet dat jij niet zo terug zal keren.*

*Sterven is met een scherpe verrekijker
wat je vast geloofde heel dichtbij halen:
het licht behoudt z'n effectieve stralen,
de spiegel verbrijzelt, een visie rijker.*

*Sterven is ook je wensen achterlaten:
hopen dat op Gods tijd, de beste tijd,
de zo zorgzamen zullen volgen; straten
en huizen voldoende, in eeuwigheid.*

Lenze L. Bouwers

DE WET VAN CHRISTUS: ZIJN LIEFDE

'...de wet van Christus...'

Galaten 6 : 2

Hoeveel mensen zijn er niet die Gods wet volstrekt serieus willen nemen en ermee omkomen? Het willen doen van Gods wet kan je aan Christus doen voorbijzien.

Daarom gaat het om niets minder dan het behoud van de gemeente in deze brief van Paulus. Want in de gemeente was men onder de indruk gekomen van mannen die voor de wet opkwamen, zonder dat ze over Christus spraken. Wanneer zij hun zin kregen, zou de gemeente buiten de genade komen te staan (5 : 4).

Paulus slaat niet door naar een anti-houding. Hij neemt de wet ook serieus. Maar hij wil niet over de wet spreken zonder over Christus te spreken. Het gaat hem om de wet en om Christus. Dat is de wet van Christus.

Dat is allereerst de wet zoals Christus die heeft geleerd. Wat dat inhoudt, laat de bergrede zien. Christus heeft het goud van Vaders wet weer doen glanzen. Hij toonde in zijn onderwijs zowel de liefelijkheid als de totaliteit van de wet. Die heerlijke wet is een stukje paradijs in onze verdorven wereld... zei Hij.

Maar is dat alles? Heeft Hij de wet uitgelegd en verder niet? Dan zou van Hem Zelf gelden wat Hij de farizeeërs, de wetsuitleggers van die tijd verwijt: 'Zij binden zware lasten bijeen en leggen die op de schouders der mensen, maar zelf willen zij ze niet met hun vinger niet verroeren' (23 : 4). Juist op dit punt blijkt het verschil tussen Hem en hen. Hij heeft de wet uitgelegd, maar is er Zelf niet voor weggelopen. Zijn lessen bracht Hij Zelf in praktijk.

Hij had lief – tot het einde (Joh. 13 : 1). Hoewel Hij wist van Judas' streken en Petrus' fouten, heeft Hij hen liefgehad.

Hij hakte voor hen (Joh. 13 : 5). Hij wilde de mindere worden, hoewel Hij de meerdere was. Daarin liet Hij zien wat Hij kwam doen. Hij kwam bukken tot het huis. Wat een dieptepunt van lijden voor Hem werd, was tegelijk een hoogtepunt van liefde voor mensen.

De wei is door Hem gedaan. Psalm 119 kan in de kerk van Christus van a tot z gezongen worden. Christus is de vreugde van de wet.

H. Drost

GEESTELIJKE LIEDEREN GEZOCHT

Momenteel wordt aan het Instituut voor Liturgiewetenschap te Groningen een onderzoek gedaan naar het stichtelijk/geestelijk lied uit het Nederlandse protestantisme (m.n. de Hervormde en Gereformeerde kerk) eind 1900. Dit onderzoek is onderdeel van het interdisciplinaire project 'De Nederlandse cultuur in Europese context' van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO). Het onderzoek richt zich op het tijdvak ± 1870 tot 1940, d.w.z. de periode tussen het verschijnen van de *Vervolgbundel* (1866) en de *Nederlands Hervormde Bundel* (1938). Opvallend in de laatstgenoemde bundel is o.a. dat er veel buitenlandse liederen in een vertaling werden opgenomen. Over de voorgeschiedenis van deze bundel, die van grote betekenis is geweest voor het kerklied in de 20ste eeuw, is heel weinig bekend. Voor kennis van die voorgeschiedenis is noodzakelijk dat nagegaan wordt welke ontwikkelingen op het terrein van het geestelijk lied en kerklied plaatsvonden na 1866. Hoe was de relatie tussen hetgeen men in de kerken zong ('kerklied') en hetgeen men thuis zong? **Waarom** werd thuis en in het kader van zending en evangelisatie o.a. liedrepertoire uit het Duitse en Engelse taalgebied gezongen? Wat het Engelstalige lied betreft, is te wijzen op het zogenaamde opwekkingslied (D.L. Moody en Ira D. Sankey) uit Engeland en Amerika dat in Nederland bekend en populair werd. In dit verband kan de bekende zangbundel van Johannes de Heet (1905) genoemd worden. Het onderzoek beoogt meer inzicht te verschaffen in de godsdienstige en culturele normen en waarden rond 1900. Bij dit onderzoek wordt uw hulp ingeroepen. Er wordt namelijk gezocht naar publikaties met (of: over) geestelijke liederen, die in de periode 1870-1940 zijn verschenen. Te denken is aan liedbundels voor bijbelstudie-verenigingen, scholen, huisgezinnen, zondagsscholen, geheelonthoudersverenigingen, enzovoort. Ook andersoortige uitgaven (zoals losse bladen met liederen, brochures en tijdschriften), waarin geestelijke liederen staan, zijn van belang. Hetzelfde geldt voor publikaties (artikelen, brochures) uit de hierboven genoemde periode die handelen over het (geestelijk) lied.

Wie heeft ergens op zolder (of gewoon in zijn boekenkast) nog bedoelde uitgaven liggen, die hij of zij op een of andere manier voor het onderzoek beschikbaar wil stellen? U kunt schriftelijk of telefonisch contact opnemen met: drs. J. Smelik, Akkerend 39, 9801 JR Zuidhorn, ☎ (05940) 71 40 (thuis) of (050) 63 55 78 (Instituut voor Liturgiewetenschap Groningen).

WIJSGEWIJS

In de kerk zijn we leden van hetzelfde lichaam. Christus verbindt ons **aan** elkaar. Daarom worden we aan elkaar gegeven. En we hebben een boodschap aan elkaar.

Toch is het niet **altijd** even gemakkelijk om dat in praktijk te brengen. Vorige week konkludeerde ik dat we daarom **geen** grote gemeenten moeten vormen. **Laten** we het in de kerk liefst klein houden. Maar ook bij een overzichtelijk zielental moet je vaak nog **selekteren** binnen de gemeenschap. Daarom trok ik als tweede konklusie, dat het wijs is een **zwaar** accent te leggen op het **werken** in de wijk. Graeg wil ik deze week daarover wat **meer** schrijven.

Werken in de wijk

Met wat ik hier bepleit sluit ik overigens aan bij praktijken die hier en daar al voorkomen. Er zijn al diverse gemeenten waar men op verschillende manieren probeert het wijkwerk te activeren. (Voor alle duidelijkheid: ik bedoel hier niet de predikantenwijk. Dat is meestal een deel van de gemeente, die eigenlijk gesplitst had moeten worden. Het gaat me hier om de ouderlingenwijk. Vrijwel overal wordt aan een ouderling een bepaald aantal adressen toegewezen die min of meer bij elkaar horen doordat ze in hetzelfde gedeelte van een plaats liggen.)

Op heel wat plaatsen is men er toe overgegaan om verschillend-gemeente-activiteiten binnen de wijk op te zetten. Er zijn plaatsen waar men b.v. op de avondmaalszondagen 's avonds wijksgewijs bij elkaar komt met de wijkouderling(en). Er zijn ook gemeenten waar men regelmatig wijkavonden belegt. Er is dan gelegenheid tot kennismaken met nieuwe leden. Er wordt soms een onderwerp besproken enz. Hier en daar worden een soort wijkverenigingen opgericht om zoveel mogelijk gestalte te geven aan de gemeenschap der heiligen.

Toch blijkt nogal eens dat zulk wijkwerk met ups en downs gaat. Soms is het teveel afhankelijk van enkele enthousiaste leden. En dan zakt het weer in als die vertrekken. Een wijkvereniging wordt soms ook wel als concurrentie gezien voor bestaande verenigingen. En soms bloedt de zaak gewoon dood bij gebrek aan belangstelling. Maar dat is lang niet altijd het geval. En juist wanneer het wijkwerk inzakt, komt dat meestal doordat de

kerkeraad zich er te weinig bij betrokken voelt. Er sluipt dan gemakkelijk weer een bepaalde vrijblijvendheid in het werk.

Wijkberaad

Wil het wijkwerk lukken, dan is het echt nodig dat het gedragen wordt door de ambtsdragers. Zij zijn immers om toe te rusten tot dienstbetoon. Daarom moeten zij zich ook verantwoordelijk voelen voor wat er in de wijk gebeurt. Mijns inziens zou dat heel goed te realiseren zijn door een soort wijkberaad te houden als de kern van het wijkwerk.

Ik stel me zo'n wijkberaad als volgt voor: Onder leiding van de wijkouderling(en) en de wijkdiaken komen de broeders en zusters binnen de wijk af en toe bij elkaar. Op zo'n avond wordt besproken wat er in de wijk aan de orde is. Er kan bekeken worden welke noden er zijn. Waar moet hulp geboden worden? Wie is inzetbaar? Welke zieken zijn er? Wie missen we regelmatig in de kerk en hij andere gemeente-activiteiten? Hoe vangen we eenzamen op? Wat voor afspraken maken we om te zorgen dat niemand vergeten wordt? Enz.

Binnen zulk overleg zal het inzicht en de kennis van de ambtsdragers prima aangevuld worden door de kennis die binnen de wijk van binnenuit vaak aanwezig is. Bovendien is zo duidelijk dat er een gezamenlijke verantwoordelijkheid is. Te vaak komt het nu voor, dat gemeentelieden de verantwoordelijkheid voor het pastoraat eenzijdig wegschuiven naar de ambtsdragers. Maar wanneer ze daar serieus bij betrokken worden kan dat nooit meer gebeuren.

Als een dergelijk beraad regelmatig gehouden wordt, blijft het onderling contact en dienstbetoon binnen de wijk ook goed op gang. Juist doordat er ambtelijke verantwoordelijkheid en stimulans is zal het werk niet inzakken.

Geestelijk beraad

Hei is niet ondenkbaar dat iemand zich afvraagt of dit niet een beetje lijkt op kerkeraadje spelen in de wijk. Met een beetje fantasie zou je het immers een **snort** deelraad kunnen noemen. Toch is dat absoluut niet mijn bedoeling. Als er dan toch een vergelijking getrokken wordt, zou ik eerder denken aan een verschijnsel, dat in andere kerken wel bekend is bij het ambtelijk werk. Men kent in andere kerkgemeenschappen wel het zgn. 'groot huisbezoek'. Dat is een soort samenkomst van een aantal broeders en zusters uit de gemeente onder leiding van een ouderling. Men heeft er meestal het gewone jaarlijkse huisbezoek

door de ouderlingen afgeschaft. Er deze **vorm** komt daar wel eens voor in de plaats. Men bespreekt dan b.v. belangrijke **geestelijke vragen** die de betreffende leden gemeenschappelijk bezighouden. Dat kan gaan over een thema in de persoonlijke sfeer. Maar net zo goed kan de gang van zaken in de gemeente aan de orde komen. Zo'n 'groot huisbezoek' kan heel nuttig zijn. (NB: daarmee bepleit ik niet dat wij dan ook maar dat gewone huisbezoek moeten afschaffen.) De kerkleden zijn op een zinvolle manier met elkaar bezig. Op een geestelijke wijze komt het gemeenschappelijk belang aan de orde. En het gemeenschapsaspect krijgt zo ook op een ongezochte manier aandacht. Dat hoeft ook helernaai niet in een erg formele sfeer te gebeuren.

Met een dergelijk 'groot huisbezoek' zou ik een wijkbeeraad willen vergelijken. We hebben geen behoefte aan een soort schaduwkerkeraad. Maar we hebben er **wel** behoefte aan, dat de leden van de kerk op een gemeenschappelijke manier geactiveerd worden om zich te geven aan elkaar. Het kan een fijne ontmoetingsplaats zijn, waar we elkaar aanvuren en leren daarbij niemand te vergeten. Er zal ook geen ouderling zijn, die dit soort avonden als verloren tijd zal beschouwen. Juist als je er een **soort groot huisbezoek** van maken kunt, ben je op de meest direkte manier met je wijk bezig. Je hebt als ambtsdrager ook een prachtige gelegenheid om samenhang in je werk aan te brengen. En natuurlijk geldt hetzelfde voor het onderling diakonaat. Juist voor diakenen is het belangrijk een duidelijk kanaal te hebben waarlangs zij de gemeente kunnen stimuleren tot diakonale actie.

Bovendien vindt op deze manier het overleg met ouderling en diaken daar plaats waar het hoort: midden in de gemeente. De lijn tussen **ambt en gemeente** is hier zo kort als maar mogelijk is. En reken er op dat dat de last van de ambtsdragers zal verlichten. We worden zo heel direct gestimuleerd om als gemeenteleden elkaars lasten te dragen. Daar waar middenin de gemeente overlegd wordt over de nood van de gemeente, staan ouderling en diaken er niet alleen voor. (Dat gevoel hebben ze nu soms wel. Om **nog** maar te zwijgen van de dominees.)

Apart zou ik in dit verband de **voorbede** willen noemen. Juist in de wijk kennen we elkaar. Daar kan de aandacht en de hulp voor elkaar prachtig samengaan met onderlinge voorbede. Juist op zo'n ontmoetingsavond geeft dat aan, dat **we** helemaal niet bezig zijn met kerkeraadswerk te imiteren of zo. Waar we biddend ons inzetten binnen de gemeenschap der heiligen kan een echt geestelijk beeraad functioneren tot opbouw van het lichaam van Christus.

Winst

Met een aanpak als hierboven geschetst is m.i. heel wat winst te boeken. Een paar punten wil ik met name noemen:

1. De gemeente zet zich zo veel **direkter** in binnen de gemeenschap der heiligen. Op veel plaatsen valt van-

daag te signaleren dat juist die onderlinge gemeenschap onder druk staat. Individualisme slaat ook in de kerk vaak hehoorlijk toe. Als we dat op zo'n simpele manier kunnen bestrijden, moeten we dat **niet** laten.

2. Vrijblijvendheid krijgt zo veel minder kansen. Selectieve gemeenschap ligt veel minder voor de hand als je je niet alleen in het algemeen, maar ook **konkreet** verplicht om er te zijn voor je naaste. (Uiteraard bedoel ik niet dat vrijblijvendheid moet omslaan in volledige verplichting. Elk mens heeft behoefte aan speciale vrienden. En dat moet binnen de kerk ook kunnen. Maar je moet in de kerk wel bereid zijn **echte** vrijblijvendheid op te geven.)
3. Gemeenteleden kunnen op deze manier lang niet zo gemakkelijk **wegkruipen** voor hun verantwoordelijkheid. Mensen durven soms niet echt goed naar een ander toe te stappen, als ze geen ambtsdrager zijn. Bij deze werkwijze kan duidelijker uitkomen dat wij toch een boodschap aan elkaar hebben. Her toezien op elkaar en de onderlinge hulp worden dan veel minder uitbesteed aan de ambtsdragers. Misschien kan zelfs onderlinge vermaning en tucht zo weer meer ruimte krijgen.
4. De lijn tussen ambtsdragers en gemeente wordt zo uiterst kort. Veel ambtsdragers hebben er nogal eens last van dat ze door een overvloed aan kerkeraadswerk te weinig aan hun wijk **toekomen** (vgl. het artikel van twee weken geleden). Ik denk dat hier een mogelijkheid ligt om het eigenlijke wijkwerk voorrang te geven.
5. Als zo een breder draagvlak ontstaat binnen de gemeenschap der heiligen, zal dat ongetwijfeld ook winst betekenen bij het benoemen van ambtsdragers. Eén van de oorzaken, dat we moeilijk ouderlingen kunnen vinden is toch ook, dat er vaak veel te veel afstand is tussen het werk en de plaats van de ouderling en die van het doorsnee gemeentelid. Wie regelmatig deelneemt aan zo'n wijkbeeraad wordt haast als vanzelf voorgesorteerd voor het ambt.

Realiteit

Zouden dan veel problemen rond het werk in de gemeente in één klap opgelost kunnen worden met dit model? We moeten toch ook realistisch blijven! En ieder die al langer meedraait in de **realiteit** van het kerkelijk leven, weet dat die realiteit er vaak lang niet zo mooi uitziet als hier wordt uitgetekend. Ik weet **daar van** mee te praten. Ik pretendeer ook niet een kant-en-klare oplossing van alle problemen te kennen. Maar ik signaleer dat het functioneren van de kerk als lichaam van Christus soms te wensen overlaat. Een oorzaak kan zijn, dat de **structuur** van het lichaam niet voldoende benut wordt (of kan worden). Dan ligt het toch voor de hand, dat we zoeken naar mid-

delen om die structuur goed uit te laten komen. Mijns inziens kan dat in de geschetste vorm.

Natuurlijk is daarmee geen garantie geschapen, dal alles van een leien dakje gaat. Voorzover het in de kerk ooit op rolletjes liep was dat vaak maar voor een kort poosje. Want de duivel kan heel gauw een voet tussen de deur krijgen. Maar juist dan is het belangrijk, dat de gemeenschap optimaal functioneert. En dan is een belangrijk voordeel van de hier geschetste aanpak, dat het op staande voet ingevoerd kan worden. Het kost niets. In feite liggen de structuren klaar. Er hoeft niemand speciaal voor toegerust of opgeleid te worden. De wijkindeling is gegeven. Ambtsdragers en gemeenteleden zijn in feite al op elkaar ingesteld. De gemeenteleden zijn onderling al op elkaar aangewezen. Het ligt zo voor de hand, dat het op veel plaatsen al van de grond komt.

Graag wil ik daarom nog eens extra benadrukken dat het me er niet om te doen is een heel nieuw model van gemeente-werk in te voeren. Er zijn aanwijzingen dat het eigenlijk al een heel oud model is. Wijksgewijs in de gemeente werken, dat is de manier waarop de kerk in de apostolische tijd functioneerde. In Handelingen en in de brieven komen we regelmatig zo ongeveer dit beeld tegen.¹ De gemeente vergaderde in de huizen van de gemeenteleden. Natuurlijk waren dat meestal ook voor die tijd grote huizen, maar in het algemeen kunnen we toch niet denken aan gebouwen waar je honderden mensen kon bergen. Zodoende was de kring van de gemeente te overzien. Het ene lichaam was zichtbaar, de leden kenden elkaar en konden elkaar tot een hand en een voet zijn. Dat was de realiteit waarin de kerk functioneerde als lichaam van Christus. Waarom zou dat vandaag geen realiteit kunnen zijn?

C.J. de Ruijter

¹ Een paar teksten zijn: Hand. 12 : 12; 18 : 7; 1 Kor. 16 : 9; Kol. 4 : 15; Filem. : 2.

VERSCHEENEN

Bij de uitgeverij J.J. Groen en Zoon te Leiden kwamen de volgende boeken van de pers:

T. Brienem. in de reeks: *Messiasbelijdende Joden, Christiaan Meyer 1661-1738*; een vroege bijdrage van een Messiasbelijdende Jood aan de ontmoeting van Christendom en Jodendom in het Nederlandse Gereformeerde Protestantisme. f 22,50.

L.J. Elders en C.A. Tukker, *Thomas van Aquino, zijn leven, werk en invloed*, f 39,95.

J.L. van Essen, *Een ziel van vuur, opstellen over Groen van Prinsterer en zijn omgeving*, f 24,95.

J. van der Graaf (red.), *Woordenschat, Bijbels jongvolwassenendagboek*, f 32,50.

C.A. van Harten, *Ik geloof, de Apostolische Geloofsbelijdenis uitgelegd voor de gemeente*, f 24,50.

Bert Hofman (red.), *Schrijvend op weg. Verhalen, gedichten, liederen en essays in christelijk perspectief*, f 29,95.

R.H. Matzken en A. Nijburg, *Rijp en gifgroen, 2400 kinder- en jeugdboeken getoetst*, f 13,50.

W.H. Velema, *Geloof en gevoel*, f 17,95.

W.H. Velema, *Lichtende woorden in dagen van zorg en depressie*, f 14,95.

N.C. van Velzen, *Tor zijn gedachtenis, teksten rond de viering van het Heilig Avondmaal uit de Kerk der eeuwen*, f 12,50.

William Reid (vert. L.J. van Valen), *Stromen op het droge... boodschap en beleving in tijden van opwekking*, f 22,50.

K. van der Zwaag, *De kerk op weg naar 2000, gesprekken met theologen, predikanten en filosofen*, f 34,50.

P. Eikelboom e.a., *Samen het huwelijk in*, f 24,95.

M.H. Guyt-Guyt en A.C. Meijer-Fuite (red.), *Geroepen als vrouw*, f 27,50.

J. Stolk (red.), *Rond de geboorte...*, f 22,50.

J. Stolk (red.), *Met vallen en opstaan...*, f 24,50.

Ineke van Herk-Van Rijsel, *Mam, waar was ik toen?*, f 19,95.

Verder verschenen:

Jan Noordegraaf, *Theorie en beginsel, R.J. Dam en zijn controversie met H.J. Pos*, Uitg. Stichting Neerlandistiek VU, Amsterdam, f 10,-.

Okke Jager, *HOP kostbaar is een kwetsbaar mens*, Uitg. Ten Have, Baarn, f 19,90.

Almanak Fides Quadratum Intellectum 1992, besteladres: A. Krijgsheld, Broederweg 15. 8261 GS Kampen, f 19,50.

Vanwege de beperkte ruimte die een weekblad hield, is het onmogelijk alle ter recensie aangeboden boeken te bespreken. De redactie behoudt zich de vrijheid voor, eventueel op bepaalde haken terug te komen.

W.G. de Vries

Samenvatting

Wie spreken wil over toeëigening van het heil, moet altijd bedenken, dat aan de toeëigening de *verwerving* van het heil vóórafgaat. Wij mogen en kunnen ons alleen maar toe-eigenen, wat Christus als Middelaar voor ons verwierf en wat naar ons toekomt in de *belofte* van het Evangelie.

Dat had in het voorafgaande onze aandacht en het zal nog verder de aandacht moeten krijgen, bij voorbeeld in het gesprek met de broeders uit o.m. de Christelijke Gereformeerde Kerken.

Vervolgens: wanneer we letten op de *samenhang* tussen verwerving en toeëigening van het heil, doen we de ontdekking, dat we niet alleen met persoonlijke zaken bezig zijn, waarbij het wel zou gaan om onze gemeenschap met God, maar waarbij niet aan de orde zou komen onze *gemeenschap met elkaar*. De vragen inzake de kerk En die inzake de toeëigening van het heil zouden dan in twee afzonderlijke rubrieken behandeld kunnen worden!

We zagen: dat is niet waar. Als we geloven, dat God 'Zich door het bloed van zijn Eigene' zijn gemeente 'verworven heeft', komen de raken anders te staan. En we mogen dat geloven. Paulus spreekt zó zonder enige terughoudendheid over de gemeente, Hand. 20 : 28. Dat was niet een of andere schimmige grootheid. Het was de heel concrete kerk in Efeze, waarvan hij de oudsten bij zich te Milete kon nntiieden, Hand. 20 : 17. Zo mag de predikant de gemeente vóór zich zien en mogen wij elkaar aan-zien: gemeente van God, door het bloed van zijn Eigene verworven!

Dat houdt dan in, dat we over de gemeente nooi builen het geloof om en buiten de toe-eigening van het geloof om kunnen spreken. Wie niet op Christus ziet, als hij over de kerk (en haar éénheid) spreekt, zakt direct diep onder dit niveau, zoals Petrus in het water zonk, toen hij niet op Jezus maar op de wind lette. Wij worden dan slachtoffers van *kerkelijk défaitisme*. Want we eignen ons niet ioe, wat we 'in Christus hebben'. Dan moet het wel fout gaan. We zagen het bij 'de tempelbouwers' na de Babylonische ballingschap. We zien het om ons zelf heen en ontwaren het in ons eigen hart. Het kleingeloof! We kunnen kleingeloof eii défaitisme natuurlijk wel maskeren. We hebben daarvoor zelfs theorieën bij de hand als die van 'de pluriformiteit' van de kerk (in welke variant dan ook, er zijn er vele!) of we stappen over naar een *pragmatisch* spreken over die kerk-met-haar-oudsten. Het zijn allemaal toch niet meer dan *denominaties*. Wie het anders zegt is kerkist. Daarom zetten we ook maar het liefst een punt achter deze discussie en gaan over tot het onderwerp: 'de toeëigening van het heil'. Maar wie bedenkt, dat de verwerving van het heil feitelijk geloofend werd, toen we de discussie sloten?

Mensen van éigen tijd spreken over 'toeëigening'

Onze tijd...

Hegel, wijsgeer van de vrrige eeuw, was de man van het alles-omvattende systeem. Hij overziet de geschiedenis en houdt daarop een 'prikkelende lofzang' (K. Schilder). In die geschiedenis verwerkelijkt de goddelijke idee zich om tot de rijkste ontplooiing te komen in de staat – in Duitsland. Dat grote verhaal gaf de rechtvaardiging voor het Duitse volk om 'Lebensraum' op te eisen. Dat was eis

van de geschiedenis. Op het voetspoor van Hegel had het nationaal-socialisme zijn pretentie: een duizendjarig rijk lag in de schoot van de geschiedenis en de Führer was haar instrument. Het was een messianisme van het ras. Het spook van het nationalisme waart nóg rond in het Europa dat ternauwernood is bekomen van die vals-messianistische 'toe-eigening van het heil': de *mythe* van de 20e eeuw. Een mythe – er was niets 'toe te eigenen', want niemand had verworven.

Er zijn meer van die dromen gedroomd. Weer kiinnen we 'het spoor terug' wel volgen. Karl Marx haatte het nationalisme. Hij verkondigde heil voor de proletariërs van alle landen. Hij ook had systeem en hij kon de gang van de geschiedenis verklaren. Hij had de wetmatigheid erin ontdekt. Zo moest de heils-staat komen, al moesten dan ook miljoenen voor de grote idee worden opgeofferd. Lenin realiseerde de droom van een nieuw messianisme in het arbeiders-paradijs van de Sovjets. Stalin was de wachtster. Er waren ook vele kleinere wachtsters. Maar toen het ontwaken kwam, bleek de droom een gruwel-verhaal te zijn. Ook deze 'toe-eigening' van heil bleek op een mythe te rusten. Er was niets verworven. Ook dit 'evangelie'-verhaal bleek voos, hoe velen er – rot in christelijk Nederland toe – mee flirtten: rode bevlogenheid was toch beier dan bruine krachtpatserij? Totdat de verhalen over de GOELAG-archipel loskwamen en 'een dag uit het leven van Ivan Denisovitsj' werd verteld en vooral, totdat het ijzeren gordijn werd opgehaald en de muur werd gesloopt.

Het arbeiders-paradijs was een dwaas verhaal. Maar de ideologie bleef lokken. Het heil was immers onder handbereik? Als maar éven werd dóór-gedrukt, dan inoest hel toch komen?

Hoe wordt de geschiedenis doorzichtig gemaakt in nationaal-socialisme en in comunisme en hoe 'het heil' verkondigd en NIET aangebracht!

Er zouden meer ideologie-verhalen zijn te vertellen. Ze worden vaak minder massief gebracht, maar niet minder zelf-verzekerd. Het evolutionisme maakt de geschiedenis ook doorzichtig en kan zich met vele systemen verbinden. Het heil ligt altijd onder handbereik. We zijn op weg. Daarom is de mens van vandaag ook lang niet zó achterlijk als de mens van vroeger. Natuurlijk, er worden schoonheidsfoutjes gemaakt, als in Bosnië. Daarover verbazen wij ons oprecht. Zó iets zot-eigenlijk in Europa niet plaats mogen vinden: in onze nette buurt.

Maar – tegen het grote, het alles-omvattende en alles-verklarende verhaal is in onze tijd toch grondig wantrouwen gerezen. Hegel's 'prikkelende lofzang' irriteert onze tijd. Te vaak zijn de grote verhalen 'sterke verhalen' gebleken: het lijkt heel wat, maar als het om de *werkelijkheids-waarde* gaat, is zo'n verhaal niet meer dan – verplaatsing van lucht. Laten we ons er niet langer inee onledig houden, nu we om ons heen de ruïne-landschappen zien, dáár waar het 'heil' toe-geëgend is te worden.

Het wantrouwen tegen het grote verhaal –, dat is het klimaat, waarin wij leven. Men noemt dit wantrouwen wel met een nieuwe naam: postmodernisme.

In déze tijd staan wij, gelovigen met ons 'grote verhaal'. Iemand zei tegen me: 'Het is nog een mooi verhaal ook'. Maar laten we het goed bedenken: het gaat vandaag om de werkelijkheids-waarde van het Woord, dat de toe-eigening van het heil aan de verwerving ervan verbindt.

Nu gaat het er op of er onder. Daarom verschuift er vandaag zoveel.

J. Kamphuis

WAAROM GLIMLACHT BOEDDHA?

'Ik zie nu ook wel heel duidelijk de bekoring, die van die glimlach uitgaat. Die glimlach wil immers zeggen dat het in mijzelf ligt. Ik denk misschien dat godsdienst betekent een dramatische ontmoeting tussen God en mens, maar in feite is het niet anders dan een spanning tussen de ik-be-goocheling waaraan ik ten prooi ben en die glimlach, die al in mij sluimert, ook al weet ik het nog niet. (...) Geen wonder dat jongere Boeddhistische intellectuelen erop wijzen dat het Boeddhisme de meest moderne vorm is van alle religies, het kan overeind blijven staan als de kritisch-wetenschap het geloof in een persoonlijk God weggeblazen heeft. Ja, de bekoring van het Boeddhisme kan ik werkelijk wel begrijpen. Ik weet nu ook wel heel zeker waarom ik er nooit ja op zeggen kan.'

Grijpen naar het hart van de mens

Bovenstaande woorden van dr. J.H. Bavinck tekenen hem sen voeten uit. Als zendeling op Java heeft hij in zijn benadering van de religies altijd de achterliggende (soms diep verscholen) menselijke motieven willen proeven, meevoelen, indenken, maar ook in het licht van het evangelie willen aanklagen en tegenspreken om zo mensen. a.h.w. van binnenuit, te winnen voor Christus. Toen hij later hoogleraar in de zendingswetenschappen werd (aan de VU en aan de Theologische Hogeschool van de (syn.) Geref. Kerken in Kampen van 1939-1964) heeft hij ook steeds die menselijke worsteling in het probleem van de religie benadrukt.

Daarom noemt R. van Woudenberg hem in zijn boeiende inleiding ook 'Theoloog van Woord en antwoord' (al zou m.i. 'van woord en ani-Woord' beter passen). Daar schetst hij liet verband tussen de Bavinck die begon met een psychologie-studie over de mystiek, predikant en zendeling werd en eindigde als zendingman die de ambtelijke vakken doceerde: de liefdevolle interesse van Bavinck voor de mens in zijn worsteling met God zoals die vorm krijgt in zijn religie.

Religie en ongeloof

Bavinck is de man die vanuit Rom. 1 : 18 e.v. radicaal nee zegt tegen de niet-christelijke godsdiensten en die met de hand op de Schrift 'pseudo-religie' noemt, 'valse religie' (en dat is meer dan een tem met 'het stempel van de tijd', 8). Hij is tegelijk de man die dat nooit goedkoop en afstandelijk doet. 'Er is geen nederiger werk in de wereld dan de ander met het evangelie te ineten overtuigen, want elk ogenblik beseft de mens dat het wapen, dat hij tegen de ander keert, hemzelf gewond heeft', 30/1. Pas

wanneer jezelf bent ontdekt aan jouw onwil om God serieus te nemen word je een ootmoedig verkondiger van het evangelie.

We zijn daarom blij dat de inleiding ruime aandacht geeft aan de door Bavinck ontwikkelde 'elenctiek', de wetenschap van de benadering van de andere religies. Te meer blij, omdat daarmee in het huidige klimaat van tolerantie en dialoog weer aandacht gevraagd wordt voor een schriftuurlijk doordenken van de aard van geloof, religie en niet-christelijke religie. Wie Bavinck leest ontvangt een goede gids in het steeds meer om ons dichttrekkende labrynth van godsdienstige overtuigingen.

Actuele selectie

Een keuze doen uit 'Bavinck' is uiteraard niet gemakkelijk. Het laat altijd iets weg, b.v. over de zendingstrategie en -geschiedenis. Maar deze keuze is wel ijzersterk in z'n actualiteit van Bavinck. In dit boekje zijn twaalf artikelen opgenomen. Ze zijn gegroepeerd rondom het thema van Bavinck's leven: de worsteling om de religieuze mens te begrijpen en door het evangelie tot rust te laten komen. Dat gebeurt in een viertal rubrieken, nl. de psychologie van de religie; het probleem van de aanknoping en de algemene openbaring; de mystiek (wanneer Bavinck extra gevoelig was) en de zielszorg.

Door z'n antenne voor de religieuze worsteling van de mens verrast Bavinck elke keer ook in z'n praktische Schriftoverdenkingen. Hij vraagt door naar het waarom in de gesprekken in de bijbel, waarom passen Jezus' antwoorden vaak zo weinig op de gestelde vragen, wat zit achter die vragen, wat zit achter het antwoord van Jezus? Bavinck levert om zo te zeggen geen exegetische hoogstandjes, maar hij brengt wel de 'mens-voor-God' in die tekst tot leven. En schildert zo de kracht van het evangelie voor ogen. Daarin ligt de kracht van Bavinck: de persoonlijke, diep doorleefde erkenning van verlossing door genade in de Christus van de Heilige Schrift. Daardoor komt eens te meer uit dat kerk en zending, prediking en huisbezoek bezig zijn met dezelfde zaak: het uitleggen, verkondigen, toepassen en aanscherpen van het evangelie van Christus dwars tegen alle vormen van ongeloof en verzet – binnen en buiten de kerk – in.

Grote waardering

Je hoeft het dan niet met alles van Bavinck eens te zijn. Zijn diepe menselijke bewogenheid maakte hem wel eens al te optimistisch over de uitkomst van de prediking. Ook zijn beschouwingen over het verlangen als wortel van de subjectieve religie, een hebbelijkheid, die door God in de

ziel is gelegd als een 'zaad van de religie', mogen wel eens kritisch bekeken worden, zeker nu een **strijd** achter ons ligt die zich verzette tegen een 'kiem van geloof'. In hoeverre is Bavinck in z'n wetenschappelijke arbeid gebonden geweest aan kuypertiaanse modellen, die hij in de praktijk van de omgang met God, Schrift en mens dom een hartelijk geloofsleven innerlijk achter zich liet en te boven ging?

Kortom: een hartelijke aanbeveling **voor** deze selectie van Bavincks werken. Het is een kompas voor de kerk-, evangelisatie- en zendingsactiviteiten in de 'interreligieuze' situatie van Nederland vandaag, een **belangrijke** stem in de discussie over geloof en gevoel, een stimulans voor predikers en zielszorgers om ook het persoonlijke in de Schrift te verwoorden en voor iedere gelovige een uitnodiging om meer van J.H. Bavinck te lezen en te actualiseren.

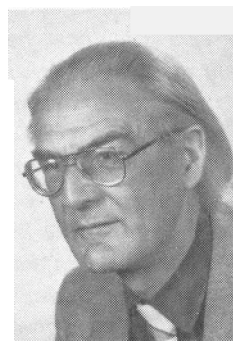
C.J. Haak

N.a.v.: R. van Woudenberg, *J.H. Bavinck, een keuze uit zijn werk*, ingeleid door dr. K. van Woudenberg, serie: Befaamde theologen, Kampen 1991.202 p.

Dokter Los spreekt u aan!

In zes lezingen wil Piet Los met u praten over **aktuele** pastorale problemen. Hij doet dat op zijn **eigen**, persoonlijke manier, waarbij hij de dingen bij hun **naam** noemt en toch mild blijft. Hij begeeft **zich als kwetsbaar** mens '**onder anderen**' en geeft zo aanzetten om de **naaste** naast u te zien en **lief** te hebben als uzelf.

P.L. Los: **Onder anderen**
- zes pastorale lezingen -
paperback, 88 pag., f 11,25
verkrijgbaar in de boekhandel

Los' boodschap is niet nieuw, maar uit de **toon** waarop hij spreekt over de naaste, opvoeding, depressiviteit, assertiviteit, zelfdoding en homofilie wordt duidelijk dat hij **begaan** is met zijn hoorder/lezer. En dat spreekt aan!

Oosterbaan & Le Cointre b.v.
Postbus 25, 4460 AA GOES
tel. 01100 - 15591

Binnenkort verschijnt D.V. (medio febr. '93)
L.H. de Roon (red.)

Waar zijn wij en waar gaan wij heen?

*Kroniek van een verandering in de
Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt)*

In dit werk **u p** opgenomen alle artikelen m.b.t. de gevoerde discussies m.a.s.

- statutenwijziging ND
- openstelling G.W. en GSEV
- veranderende opvattingen m.b.t. het **ons** isolement ligt onze kracht
- Prof. K. Schilder's onvoldoende honoreren van de zonde, etc.

In ong. 550 pagina's wordt de lezer in slaat gesteld zich een (compleet) beeld te vormen van de sterk veranderde (en veranderende) opvattingen binnen onze kerken. Tal van auteurs komen aan het woord.

Dr. W.G. de Vries voorzagt dit 'tijdsdocument' van een woord vooraf. Tevens is een zeer uitgebreid register opgenomen.

De verkoopprijs zal ongeveer f 59,50 bedragen. Tot 20 februari 1993 is de voorintekenprijs f 49,50, excl. verz. kosten (zie de h).

Ondergetekende,

Naam:

Adres:

Postcode:

Woonpl.:

Bestelt _____ ex. van 'Waar zijn wij en waar gaan wij heen?' à f 49,50

Handtekening:

Bon opsturen naar:

Uitgeverij PageUp, Postbus 8597, 3009 AN Rotterdam

WAAROM VERDER GEREFORMEERDE ORGANISATIES OPGERICHT?

We hebben een kleine vijftig jaar kerkgeschiedenis achter de rug, waarin we over de vergadering van de kerk door onze Heer Jezus Christus scherper hebben leren denken dan in de tijd daarvoor.

We hebben de Vrijmaking gezien als een reformatie, waarmee we blij mochten zijn. Als een terugkeer van menselijke theologische constructies naar het levende spreken van de Bijbel had deze reformatie betekenis voor de prediking binnen de kerk, maar ook gevolgen voor ons zicht op christelijke activiteiten buiten de kerk.

Voor een vruchtbare bezinning en optreden op allerlei terrein achtten we een hartelijke binding aan de kerkelijke confessie nodig, niet op formele gronden, maar levend. Die binding aan de belijdenis is immers een binding aan Gods volle Woord, en vanuit dat Woord zal de gelovige ook in andere dan kerkelijke activiteiten willen leven en werken. Die binding aan dat Woord en aan de belijdenis is niet een daad die je eenmaal stelt, maar iets dynamisch, dat regelmatig in stand gehouden en gevoed moet worden. En dat gebeurt daar waar het Woord van onze God overeenkomstig de bedoelingen van Zijn Geest wordt verkondigd.

Daarom zagen we een nauwe band liggen tussen gehoorzaamheid in het je door Christus laten vergaderen en een echt christelijk optreden op politiek of maatschappelijk terrein.

Fundamenteel andere benadering

De geschiedenis maakt duidelijk, dat we na de Vrijmaking in toenemende mate binding aan de gereformeerde belijdenis en binding aan de Gereformeerde Kerken nodig vonden voor gereformeerde actie.

Met deze benadering namen we afscheid van een interkerkelijk denken, dat voor de Vrijmaking een zeker kerkelijk relativisme gaf en voor de christelijke actie betekende dat ze minder radicaal kon zijn dan eigenlijk nodig was, omdat met allerlei (kerkelijke) opvattingen en gevoeligheden rekening gehouden moest worden.

Deze voortgaande reformatie was zo resultaat van een fundamenteel ander inzicht in het grote belang van het kerkvergaderend werk van Christus, op zichzelf en ook in zijn doorwerking – door het optreden van de leden van de kerk – en allerlei niet-kerkelijke verbanden, waar gezocht werd naar aanvaarding van Gods zeggenschap over de activiteiten daar.

De 'kerkgebondenheid' van deze organisaties was zo be-

zien een heel serieus nemen van de feitelijke stand van het kerkvergaderend werk van Christus en, met het oog op de kwaliteit van de christelijke actie, tevens een voluit functionele zaak.

Daarbij spraken we over werken in de kerk en werken voor het koninkrijk van God. De activiteiten op de terreinen van politiek, maatschappij en school bedoelden zodanige bezinning en actie, dat we goed konden doordenken wat de gehoorzaamheid aan de HERE van ons vroeg op die verschillende gebieden en dat vervolgens ook konden uitdragen.

Mondige kerkleden

We meenden dat we dat als mondige kerkleden deden, in het 'ambt aller gelovigen', wel geïnstrueerd en gevoed door de kerkelijke verkondiging, maar niet geleid of gestuurd door de kerk. De kerk – als instituut – had haar taak in de verkondiging van het Woord, de uitwerking daarvan kwam voor rekening van de kerkleden.

De Gereformeerde Kerken hebben daarom ook geen boodschappen geformuleerd voor overheid of samenleving, zoals de Nederlandse Hervormde Kerk dat wel steeds deed. De kerk kon in haar prediking de gelovigen wel wijzen op de noodzaak ook werk te maken van hun sociale en politieke roeping, maar vulde die niet concreet voor de gelovigen in.

Maar, anders dan de Nederlandse Hervormde Kerk, die niet wilde zeggen, dat je je moest aansluiten bij een christelijke organisatie, hebben de Gereformeerde Kerken dat altijd wel gedaan, zowel voor als na de Vrijmaking.

Consequenties van de reformatie

Deze '*scherpere schatting van de schoot der kerk*', zoals H.J. Schilder dat later heeft genoemd, bracht al zeer kort na de Vrijmaking het denken op gang over voortgaande of doorgaande reformatie.

K. Schilder – in het jaaroverzicht 1947 – had het dan over bredere dingen dan de verhouding tot de synodaal Gereformeerde Kerken. Het ging hem om doorwerking van de reformatie in het volle mensenleven.

Hij stelt de vraag eerst ten aanzien van het schoolgebied: in hoeverre kun je met allerlei principieel andersdenken samenwerken en in hoeverre is samengaan verdragelijk? Vooral waar de principiële antithese wordt geloofchend? Ook verder zien we ons voor de vraag gesteld, in

hoeverre principiële reformatie op kerkelijk gebied om consequenties vraagt, óók terzake van bijvoorbeeld de AR-partij.

In het jaaroverzicht 1948 wijst hij op een diep verval van ARP en CNV, waarbij hij verband legt met het negeren van de confessioneel gebonden kerk.

Kerk en Koninkrijk Gods

Heel fundamenteel was het referaat van *Greijdanus* over Kerk en Koninkrijk Gods op het Amersfoortse Congres van 1948. Wat is het koninkrijk Gods? Wat is de kerk? Wat is hun verhouding?

Hij ziet de kerk als het volk van het Koninkrijk, het belangrijkste deel daarvan. Niet elke gelovige persoonlijk en los van de andere gelovigen genomen, maar alle gelovigen samen. In door God gewilde en door Christus en de Heilige Geest gewilde verbinding en ordening als de gemeente des Heren, het volk Gods, het lichaam van Christus, met Hem als hoofd.

Hieruit volgt, dat ook voor ons, bij al ons denken en arbeiden, de kerk des Heren het belangrijkste op aarde weten moet. Daarom is het zo belangrijk hoe we ons gedragen ten opzichte van die kerk. Verwaarlozing van die kerk, aan de kant schuiven van die kerk is smading aan de Koning der kerk, die aller Koning is, en dat brengt vroeg of laat heilloze gevolgen met zich mee. Christelijk werken buiten de kerk met relativering van de kerk is dubieus en heeft weinig betekenis.

Kracht en doel der politiek

Het denkkader is ook duidelijk uiteengezet in *Kracht en doel der politiek* van 1948, geredigeerd door Veenhof en Zijlstra, maar resultaat van bezinning van vijftien voor-aanstaande personen. naast beide genoemden Den Boeft, Van den Bom, Bremmer, Deddens, Van Dijk, Francke, Greijdanus, Holwerda, Knoop, Lindeboom, Schilder, Vissee en Vink.

Op een van de eerste bladzijden worden de volgende citaten gegeven van A. Kuyper en D.P.D.Fabius:

'Zorg voor uw kerk her eerst. Waar die bloeit, ontvangt al het andere vanzelf verhoogde levenskracht. Waar zij kwijnt, loopt de welstand van al het andere gevaar. En daarom uw kerk verzorgd vóór alle dingen.'

En:

'Meer dan ooit wellicht is heden-ten-dage de Kerk in het geding. De vijand, wien het altoos te doen is om het Christendom te verdelgen, kant zich thans bovenal tegen haar. Met scherpe blik weet deze telkens de in verband met de tijdsomstandigheden meest kwetsbare piek te vinden, waar hij haar treffen kan: daarbij, zo mogelijk, de schijn aannemende, alsof het slechts om meel- bijkomstige punten gaat.'

In de brochure wordt vervolgens breed uiteengezet het grote belang van de kerk voor allerlei christelijke actie. De kerk wordt samenvattend zo getekend 'als krachtcentrale': 'Alle christelijke politieke actie – gelijk trouwens

alle christelijke activiteit en organisatie – wordt fundamenteel beheerst door en is radicaal afhankelijk van de dienst der kerk van onze Here Jezus Christus. Want daaruit wordt ze geboren, daarin wordt ze gevoed; door de dienst der kerk wordt het woord, waaruit die actie voortspuit en genormeerd wordt, bediend en in de harten van de gelovigen overwinnend ingedragen. Door en in de kerk immers worden alle werkers in de politieke en andere actie gebaard, gevoed, geïnstrueerd en beschermd. De kerk, in een woord, is het geboortehuis, het voedingshuis, het wetshuis en de vesting der kinderen Gods en dat met het oog op de volle expansie van heel hun leven' (86).

Op de bladzijden 111 tot 116 loopt het samenvattend betoog zo:

In Jezus Christus verlost en herschept God de wereld. Christus heeft nu alle macht. Sinds Pinksteren is Hij aan het werk om het Koninkrijk van God weer op te richten, Gods koningsheerschappij weer te herstellen. Het centrale en allesbeheersende element daarin is het vergaderen, beschermen en onderhouden van Zijn kerk. Taak van de kerk is het uitdragen van het Woord van God en dat over het hele leven.

Wanneer de onderdanen van Gods rijk, dus de leden van Christus' kerk zich wijden aan de vervulling van hun niet-kerkelijke taken, mogen zij geen ogenblik vergeten, dat zij ook daarin Christus' kerkvergaderend werk hebben te dienen en in het bijzonder met grote zorg moeten toezien, dat zij niets doen wat dat tegenwerkt. Onze niet-kerkelijke activiteit mag nooit on-kerkelijk of anti-kerkelijk worden.

Omdat de leden van een echt christelijke politieke partij steeds en voor alles leden van de kerk zijn, zijn ze ook in hun politieke werk steeds gebonden aan de belijdenis van die kerk. Een echt christelijke politieke partij is een geloofsgemeenschap, die gefundeerd is in en beheerst wordt door het geloof dat de individuele gelovigen als leden van de kerk met de woorden van de kerkelijke belijdenis overal en altijd belijden.

De stelling, dat het verschil in geloofsinzicht omtrent Christus' kerk geen enkel beletsel behoeft te vormen voor het samengaan in politiek partijverband, is principieel onjuist. Hoe we de kerk zien, is onderdeel van ons geloof.

In alle christelijke organisaties moet de vraag aan de orde gesteld worden of de mogelijkheid tot gelovige en waarachtige samenwerking niet is weggenomen door de zonden die in de kerk werden bedreven: het tot goddelijke waarheid verklaren van menselijke woorden, het aantasten van de heerschappij van Christus door menselijk gezag in de kerk, het uitdrijven van hen die zich daartegen verzetten, en het scheuren van de kerk.

Iedere gelovige heeft te bedenken, dat God vóór alles van hem vraagt een dienen van de Here Christus in en voor zijn kerk. Vóór alles hebben alle kinderen Gods hun gaven en krachten en schatten gewillig aan te wenden tot de opbouw van het huis Gods.

Fundering in de avondmaalsgemeenschap

In 1949 zag G. Visee de christelijke actie als een oefening van de gemeenschap der heiligen, waarin de gelovigen hun gaven ten dienste stellen van het welzijn der andere leden.

Christelijke organisaties voor de vervulling van gemeenschappelijke taken ten aanzien van de stichting van scholen, het politieke, sociale en economische leven, die zich (ten onrechte) als interkerkelijk aandienen, hebben ten onrechte een buitenkerkelijke of bovenkerkelijke gemeenschap der heiligen gesuggereerd en daardoor de beoefening van de ware gemeenschap der heiligen (de avondmaalsgemeenschap) gerelativeerd, belemmerd en verhinderd.

Waar de gelovigen voor de vervulling van gemeenschappelijke taken op samenwerking aangewezen zijn, dient die samenwerking uit te gaan van en gefundeerd te zijn in de avondmaalsgemeenschap.

Samenwerking van hen tussen wie de avondmaalsgemeenschap ontbreekt of is opgebroken, mag nooit aan de eis tot avondmaalsgemeenschap voorbijgaan en waar ze zonder deze tot stand komt, behoort ze elke schijn van een boven- of buitenkerkelijke gemeenschap der heiligen te vermijden (*De Reformatie*, 3 dec. 1949, blz. 84).

Vragen

Dit was de fundamentele visie op het kerkvergaderend werk van Christus en op het belang van kerk en confessie voor de christelijke actie van kerkleden buiten het kerkelijk erf die bepalend is geweest voor de opbouw van het gereformeerde leven na de Vrijmaking.

Riepen deze visie en de daarop gegronde keuzes dan geen vragen op? Zeker wel. Over diverse toen gemaakte keuzes en afwegingen vallen best vragen te stellen. Die vragen werden en worden gesteld.

Ook buiten de Gereformeerde Kerken zijn toch echte gelovigen?

Dat erkennen we wel. Maar als we ondanks dat aan de relativering van de kerk geen voet wilden geven, kozen we soms voor de constatering, dat we helaas moesten zeggen, dat voor een volledig samenwerken bij gebrek aan kerkelijke eenheid geen mogelijkheid was. Of we kozen voor de oplossing van incidentele gastlidmaatschappen, individuele toelatingen van niet-gereformeerde leerlingen tot onze scholen en dergelijke.

Het spanningsveld dat hier ligt, blijft moeilijk. Maar we vonden de gemeenschappelijke verbondenheid die we in de kerk hadden gekregen, gewichtiger dan andere dingen. Loop je zo niet de kans je teveel te isoleren en naar binnen gericht te zijn? De beslissende vraag hierbij lijkt me, wat de taak is van de organisaties: toerusting van de leden voor hun maatschappelijk functioneren of optreden naar buiten als zodanig. Het eerste vraagt om principiële bezinning, het tweede om vertalen in praktische daden in een gemengde samenleving. Ook hier lag en ligt een spanningsveld, een veld waar een activisme de principiële belijndheid gauw kan doen vervagen.

Is de historie normatief?

Zijn deze principes uit de tijd na de Vrijmaking nu heilig? En is de historie normatief? Beslist niet. Maar wie over de vragen in geding wil spreken, zal mijns inziens zich toch grondig en met open mind moeten confronteren met de motieven die de vrijgemaakte gereformeerden voortdurend hebben beziel. Dat is nodig vanuit loyaliteit: je gooit niet zomaar met enkele pennestreken zaken overboord die voor de kerkelijke samenleving decennia lang beleven en optreden diep hebben gestempeld.

Dat is ook een zaak van recht doen aan het gewicht van de motieven op zichzelf. Ook als je bij een uiteindelijke afweging bij een andere stand van zaken tot andere keuzen denkt te moeten komen, zal toch beslist daaraan moeten voorafgaan een grondig overwegen van de bedoelingen en de wezenlijke waarde van de vroegere motieven.

Bij het spreken en schrijven over de actuele situatie en de vragen waarvoor die ons vandaag stelt, hoeft niet voortdurend dit verleden ten tonele te komen. Maar het lijkt me toch erg onjuist om te doen alsof wij voor het eerst met die vragen te maken krijgen.

Je opereert in een veld dat op een bepaalde manier was afgebakend en je moet je ook bij het leggen van andere accenten of het inslaan van andere wegen goed reken-schap geven van hoe het was en waarom het zo was.

G.J. van Middelkoop

Extra nummers van De Reformatie...

...kunt u bestellen door overmaking van de kosten op postrekening 40 60 40 t.n.v. De Reformatie-Goes, onder vermelding van jaargang en nummer.

Dit zijn de kosten (incl. porto):

1 ex.:	f	3,15
2 ex.:	f	5,60
3 ex.:	f	8,25
4 ex.:	f	10,10
5 ex.:	f	11,95

Na ontvangst van het bedrag wordt uw bestelling per omgaande uitgevoerd.

EEN CHRISTELIJKE VISIE OP HET WERELDNIEUWS

De dit jaar jubilerende ND-redacteur A. Kamsteeg verrijkte de journalistieke literatuur opnieuw met een degelijke studie over de achtergronden van de wereldpolitiek. Onder de titel *Conflict op conflict* geeft de auteur zijn op de bijbel gefundeerde visie op de beroeringen die de wereld-van-nu bezighouden. 'Opnieuw', want Kamsteeg had zo'n tien jaar geleden zijn *Balans tussen ideaal en werkelijkheid* (Kampen 1981) gepresenteerd. Was dat boek meer historisch van aard, het jongste boek staat heel wat dichterbij de actualiteit. Een actualiteit waarin de laatste jaren enorm veel conflictstof is 'opgerakeld', zodat de titel van dit werk een wat sinistere klank krijgt.

Maar toch wordt de lezer niet 'van hot naar her' gestuurd om overal even het commentaar van een bekwaam journalist te vernemen. Met gaat in dit boek om een christelijk-realistische visie op de grote lijnen van de wereldpolitiek. Daarin spelen een grote diversiteit aan strategieën en oplossingsmodellen in allerlei actuele situaties hun rol. Kan dat: een christelijke visie op het wereldgebeuren ontwikkelen? Krijg je wel ooit een sluitend geheel? Kamsteeg blijft daarin bescheiden, maar toch is hij vastbesloten om de grote lijn van 'de komst van Gods Koninkrijk' aan te houden als criterium voor zijn beoordelingen. Vanuit dit hoofddoel/einddoel geeft de schrijver (schematisch) de volgende tussendoelen aan: de economische orde, de militaire machtsorde en de normatieve orde, nl. die van de mensenrechten. Bij de door Kamsteeg geformuleerde 'doelen' passen vervolgens de 'middelen' om aan de doelstellingen vorm en inhoud te geven. Bij de economische orde denkt de auteur aan verbetering van de ruilvoet en een grotere economische vrijheid in de landen van de Derde Wereld. Bij de militaire middelen heeft hij het oog gevestigd op het machts-evenwicht door middel van nucleaire krucht, maar Kamsteeg denkt tevens aan onderhandelingen en conflictregelingen. Ten aanzien van de normatieve orde blijft het volgens de ND-redacteur nodig te werken aan de uitbouw en de verwezenlijking van het volkenrecht en de mensenrechten.

Wie nu denkt dat deze betere wereldorde wel 'even' vlot te realiseren is, krijgt van de journalistieke auteur een nuchter makend oordeel mee in de vorm van een aantal elementaire zaken die de werkelijkheid fundamenteel beïnvloeden. Namelijk het feit van de doorwerking van de zondeval, de vloek in heel de schepping. Echter weet de schrijver ook van de bewarende kracht van God waarbij een aantal 'scheppingsstructuren' behouden blijft en

waardoor tegelijk de krachten van de zonde worden afgeremd. Met de 'gebleven kennis' van goed en kwaad kan men nog enige hoop koesteren op een leefbare wereld, waarin de grote constante kracht blijft: het Koninkrijk van God. Kamsteeg wekt dus bepaald geen 'cultuur-optimistische illusies', maar houdt zijn ogen wijd open voor christelijk realisme. Daarmee zitten we in het hart van dit boeiende boek.

Op de vraag waar het Koninkrijk van God te zien is, wijst de schrijver twee meningen af: a. het idee van hen die een 'aards' koninkrijk verwachten ('een verbeterde versie van ons staatkundig en maatschappelijk leven'), en b. daarbij aansluitend de gedachte dat de mensen door eigen inspanningen zo iets kunnen verwezenlijken. Nee, eerst moet de mens opnieuw geboren worden en vrede met God krijgen. Dat gebeurt door de verkondiging van Christus. Dat is de start van Gods Koninkrijk, aldus Kamsteeg. Zonder de term 'kerk' te noemen, wordt het Koninkrijk van God door de schrijver ermee gelijkgesteld. Had de auteur hier (pag. 56) niet meer onderscheid moeten aanbrengen? Pas later (op pag. 59) wordt de predikende en biddende functie van de kerk vermeld.

Intussen zijn we met deze opmerking in een hoofdstuk aangeland waarin de buitenland?-politieke einddoelen van het nationaal-socialisme, het communisme, het nationalisme en van de Westerse wereld (incl. Nederland) worden besproken om tenslotte te worden beoordeeld vanuit het christelijke einddoel. In het aansluitende hoofdstuk wordt uitvoerig ingegaan op de 'tussendoelen' m.b.t. het machts-evenwicht, de mensenrechten en de Noord-Zuidverhouding.

Op de vraag of Moskou en Washington uiteindelijk hun kernwapens zouden moeten wegdoen, antwoordt Kamsteeg op pag. 77: 'Dat zou onverstandig zijn. Een kernwapenvrije wereld is namelijk een illusie. Er zullen altijd staten zijn die een algemeen verhod willen ontdruken, en daarin zullen slagen ook. Men kan nu eenmaal niet altijd en overal even toereikend controleren. Bovendien zijn niet altijd voldoende mogelijkheden aanwezig om onwillekeurige staten tot toegeven te dwingen. Tegenover zulke "nucleaire terroristen" moet afschrikking in stand worden gehouden.'

Bij de thematiek van de mensenrechten start de auteur bij de 'sjaloom'-gedachte van het Oude Testament, om vervolgens christelijk-realistisch te bezien waarin de 'negatieve' en 'positieve' vrede bestaat. Negatief is die er zon-

der oorlog, hij de positieve vrede gaat het om een 'gezaamenlijk aanvaarde harmonische en rechtvaardige arde'. Bij zo'n volgepakt begrip is het duidelijk dat de zeer uiteenlopende normatieve benaderingen van het wereldgebeuren tot verschillende oplossingsmethoden zullen leiden. Kritisch passeert Kamsteeg de rol van de Verenigde Naties, het Internationaal Gerechtshof en de Veiligheidsraad. In één adem wordt er dan gewezen op de vijf meest belangwekkende constituties in de wereldgeschiedenis die alle de bedoeling hadden (hebben) om de burger te beschermen tegen de willekeur van de overheid. Dat er ook nog andere aspecten aan bijv. de Engelse 'Bill of Rights' (1628), de Amerikaanse 'Onafhankelijkheidsverklaring' van 1776 en de Franse 'Verklaring van de rechten van de Mens en de Burger' van 1789 vastzitten, zal de schrijver onmiddellijk toegeven. Nu worden ze m.i. wat al te generaliserend in de rij van zegenbrengende constituties gezet.

Zeker de volle aandacht waard is de vraag naar factoren die de handhaving van mensenrechten bemoeilijken. Kamsteeg noemt er vier, t.w. de invloed van de sjii'tische ayatollah's (Iran), het nog bepaald niet uitgeschakelde communisme (China, Noord-Korea, Cuba, Vietnam), maar ook – en dat mag zeker niet worden weggemoffeld – 'de geestelijk leeggeworden welvaarts cultuur' in het Westen die de mensen ongevoelig maakt voor het leed waarin anderen verkeren! Als laatste punt inzake problemen rondom de mensenrechten wijst de christen-realist Kamsteeg nog op de veel gehanteerde argumentatie van probleem-staten die beweren dat hun situatie slechts 'een binnenlandse aangelegenheid' is.

Over de Noord-Zuidverhouding is de ND-redacteur al even hijhels-nuchter aan het schrijven. Hij wijst op diverse knelpunten en wijst zonder omwegen 'politieke zonden' die begaan worden bijv. in het kader van de economische ontwikkeling van Afrika.

Het boek sluit af met een boeiend gedeelte over de (on)gehoorzaamheid aan de overheid, waarbij o.m. de visie van wijlen Francis Schaeffer (die actief verzet predikte tegen foute wetgeving) kritisch wordt doorgelicht. Het befaamde 'recht van opstand' krijgt hier nog weer een actualiserende bespreking.

Daarmee sluit het boek enigszins abrupt af. Geen verdere concluderende notities. Geen woord te veel dus. De lezer moet het nu wel weten.

Het nuttige notenapparaat geeft een flink aantal 'bouwstenen' aan waarmee Kamsteeg zijn goed leesbare betoog heeft samengesteld. Alleen is het wel wat jammer dat in zo'n breed opgezet boek een naam- en zaakregister ontbreekt.

H. Veldman

N.a.v.: drs. A. Kamsteeg, *Conflict op conflict – Een christelijke visie op het wereldnieuws*. Uitg. De Vuurbaak Barneveld, z.j. (1992): ISBN 90 6015 906 3. Omvang 149 pag., paperback: prijs f 23,75.

DE RIJKDOM VAN HET GEBED

In de reeks 'De rijkdom van de Heidelbergse Catechismus' bezorgde ds. A.J. van Zuijlekom ons het zesde en laatste deeltje, *De rijkdom van het gebed*. We mogen allereerst de schrijver van hane met de voltooiing van deze serie gelukwensen! Het is echt geen geringe zaak, in een vrij kort tijdsbestek naast al het werk als predikant klaar te komen met het project, dat nu is afgerond.

Het is eerder opgemerkt, dat deze deeltjes niet bedoeld zijn als een commentaar op de Catechismus. Het is de vraag of daar wel sterke behoefte aan bestaat. Er zijn immers nogal wat commentaren op de markt. Toch mag tegelijkertijd worden vastgesteld, dat aan elke zin van de Catechismus behoorlijke aandacht wordt besteed. Vooral in positieve zin. Niet in confrontatie met allerlei dwalingen uit vroeger en en later tijd, hoewel die ook weer niet helemaal worden verzwegen. De schrijver heeft er zich op toegelegd te laten zien, wat we hebben aan 'rijkdom' in onze oude Catechismus. En daarin is hij zeker geslaagd.

Bij de bespreking van één van de eerder verschenen deeltjes heb ik gezegd, dat de verdienste van de schrijver op z'n minst tweeledig is: hij geeft er blijk van de inhoud van de belijdenis en daarmee van de Bijbel te kennen, en hij geeft er blijk van de mens te kennen in zijn vaak zondige en listige overleggingen. En ook dié kennis gaat voor een deel terug op grondige kennis van Gods openbaring.

De woordkeus en het taalgebruik verraden, dat de schrijver meer dan eens in gesprek is met jongeren in de gemeente. Mij dunkt, dat zij zich aangesproken moeten weten. En ik mag er meteen bij zeggen, dat niet alleen jongeren, maar ook ouderen hun geestelijke winst kunnen doen met het lezen en verwerken van de inhoud. Dat geldt van alle zes de deeltjes. Niet in het minst van dit laatste, dat gaat over het gebed (Zondagen 45 tot en met 52 van de H.C.). Iets werkelijk nieuws schrijven over dit onderwerp valt niet mee: er is al zó veel geschreven over het gebed. Toch betreedt de schrijver geen platgetreden paadjes, als hij over elk van de genoemde Catechismus-zondagen twee of drie stukjes schrijft. Ik denk om een enkel voorbeeld te noemen aan Zondag 50: Een dankbaar kind bidt om brood, Een dienstbaar kind bidt om brood, Een barmhartig kind bidt om brood. En over gebedsverhoring: de Here wil het, de Here kan het, de Here doet het. Juist door zijn eenvoud spreekt het allemaal aan.

Om de prijs behoeft men de aanschaf niet te laten: f 19,-. Voor intekenaars op de reeks: f 16,50. De complete reeks kost f 114,-. Voor intekenaars is dat f 99,-.

We geven, vrees ik, wel eens geld uit voor mindere zaken. De deeltjes zijn uitgegeven en keurig verzorgd door uitgeverij Van Wijnen in Franeker.

P. Lok

N.a.v.: ds. A.J. van Zuijlekom, *De rijkdom van het gebed* (Zondag 45-52). Paperback, 104 blz.

RECHTSPRAAK BINNEN BEREIK

Herziening rechterlijke organisatie

Al twintig jaar wordt er nagedacht over een ingrijpende herziening van de rechterlijke organisatie in Nederland. De democratiseringsgolf van de jaren '60 had het overheidsgezag en vooral ook dat van de rechter ernstig ondermijnd. Dit leidde ook tot de wens van de Tweede Kamer de plaats en de zaak van de rechter in de samenleving te laten ondertoeken. Daar is weinig van terecht gekomen. De in 1976 ingestelde Staatscommissie Herziening Rechterlijke Organisatie meende dat met praktisch-organisatorische voorstellen kon worden volstaan. De kritiek op het functioneren van de rechter is verstomd; zijn gezag is hersteld en zelfs gegroeid. Het kabinet heeft in 1989 een beleidsnota opgesteld, die geresulteerd heeft in wetsvoorstellen die onlangs aan de Tweede Kamer zijn aangeboden.

Dat er iets moet gebeuren is duidelijk. De organisatie voor de civiele en strafrechtpraak is weliswaar zeer overzichtelijk (kantonrechter, rechtbank, gerechtshof en Hoge Raad), maar is overbelast. De administratief-rechterlijke organisatie kan haar werklast nog redelijk aan, maar is een organisatorisch warwinkel van organen, bevoegdheidsgebieden en procedures.

De kabinetsplannen houden grofweg het volgende in. In drie fasen worden bij de rechtbanken administratieve kamer? ingesteld voor bestuursrechtelijke zaken, de kanton-gerechten opgeheven en de vele speciale colleges voor verschillende soorten administratieve rechtpraak geïntegreerd. De plannen voor de herziening zijn ingrijpend, veel meer nog dan de vorige grote reorganisatie van 1877. Anders dan toen is er evenwel buiten de kringen van direct betrokkenen nauwelijks aandacht voor.

Naar een gereformeerde visie?

Het Gereformeerd Politiek Verbond probeert deze stilte te doorbreken met de eerste publikatie over dit onderwerp die bedoeld is voor een breed publiek.

De juristen mr. E. Bos, kantonrechter te Rotterdam en mr. D.A.C. Slump, wetenschappelijk medewerker bij de Raad van State, proberen in kort bestek een politieke visie op papier te zetten.

In de gereformeerde traditie is de hoogheid van het overheidsambt altijd sterk benadrukt. Op grond van onder meer Rom. 13 kreeg vooral de 'zwaarmacht' veel aandacht.

Merkwaardigerwijs hebben gereformeerde schrijvers in dit verband altijd veel nadruk gelegd op de taak van de wetgever en bleef die van de rechter onderbelicht. Deze geringe aandacht voor de rechterlijke taak in de gerefor-

meerde literatuur houdt naar ik meen verband met een te beperkte opvatting van die taak. De rechter zou ermee moeten volstaan de wet toe te passen; en als de wetgever nu maar zorgde voor goede wetten zou de rechtpraak vanzelf aan eisen van rechtvaardigheid voldoen. Deze opvatting is onder leken nog wijd verbreid maar wordt door geen enkele jurist meer aangehangen. Het toepassen van recht (niet alleen de wet!) is steeds ook in zekere mate het vormen van recht. Al interpreterend, concretiserend en waar nodig aanvullend neemt de rechter een zelfstandige positie in de rechtsontwikkeling in. Een Amerikaanse jurist schreef zelfs in 1916: 'the law is at the mercy of the courts' (de wet bestaat bij de gratie van de rechterlijke colleges). Dat is wel erg absoluut gesteld, maar zo'n uitspraak wijst op de belangrijke rechtsvormende functie van de rechter. En die wordt nog sterker nu in de wetgeving steeds meer volstaan wordt met het aanreiken van bestuurlijke instrumenten en open normen. De beleidsvrijheid van de uitvoerende macht neemt daardoor toe. Tegelijkertijd zijn burgers mondiger geworden. De roep om rechterlijke beoordeling van het overheidshandelen heeft de laatste honderd jaar een spectaculaire ontwikkeling van de administratieve rechtpraak te zien gegeven. De geringe politieke en maatschappelijke aandacht voor het onderwerp is dus wel wat zorgwekkend. Is er misschien te weinig (partij)politieke eer aan te behalen? Er is op dit punt een opvallende overeenkomst met die andere grote wetgevingsoperatie van na de oorlog: de invoering van het Nieuw Burgerlijk Wetboek.

Kritiekpunten

De schrijvers van de GPV-brochure tonen de noodzaak van een diepgaande discussie op overtuigende wijze aan. Er is veel reden tot kritiek op de kabinetsplannen. Er wordt eenzijdig nadruk gelegd op praktisch-organisatorische aspecten, eenvoud, doelmatigheid en rationalisatie. Een deugdelijke toetsing van de voornemens aan rechtsbeginselen als onafhankelijkheid van de rechtpraak, rechtsgelijkheid en rechtszekerheid ontbreekt.

De voorgestelde opheffing van de kantongerechten en het onderbrengen van de administratieve rechtpraak bij de rechtbanken zullen leiden tot het ontstaan van grote, moeilijk bestuurbare organen. De rechters zullen in hun werk afhankelijk worden van het dom 'Den Haag' beschikbaar gestelde ondersteunende apparaat: griffiers, administratief personeel, bodes en dergelijke. Het aantal gedingen waarbij de overheid partij is groeit sterk. Bovendien wordt de rechter geroepen niet alleen de rechtmatigheid van het overheidshandelen te onderzoeken

maar ook de doelmatigheid ervan. Dit alles ondergraaft zijn onafhankelijkheid.

Het kabinet wil ook het hoger beroep vervangen door beroep op een andere rechter in hetzelfde orgaan, het zogeheten intern appèl. Daarmee doet het het beginsel van rechtspraak in twee instanties geweld aan.

De voorgestelde regeling voor het vragen van toestemming ('verlof') om cassatieberoep bij de Hoge Raad te mogen instellen is een andere beperking van de rechtsbedeling. Staatssecretaris Kosto van Justitie heeft in ander verband op puur pragmatische gronden al gesproken van het verleggen van de grenzen van onze rechtsstaat. Ik signaleer hier bedenkelijke ontwikkelingen.

De plaats van de overheid

In de lijn van Kuypcr meen ik dat het onderwerp zich niet zozeer leent voor het laten horen van een specifiek gereformeerd geluid in 's lands vergaderzalen. Er bestaat in hrede kring consensus over de rechtsbeginselen die in de organisatie van de rechtspraak zichtbaar moeten worden. Wel is het een grote verdienste van de schrijvers dat zij de overheid de plaats geven die haar volgens de gereformeerde traditie toekomt. Zij is geen procespartij als andere. Particulieren mogen in processen (en worden vermoed dat te doen) hun eigen belangen nastreven. De overheid vertegenwoordigt het algemeen belang, wat daaronder dan ook mag worden verstaan. Rechterlijke beoordeling van het overheids-handelen is nodig, maar is principieel van andere orde dan beoordeling van een geschil tussen particuliere personen. Terecht protesteren Ros en Slump tegen een volledig opgaan van de administratieve rechtsgangen in de gewone rechtspraak. Organisatorische samenvoeging wijzen zij niet af, maar wel als daardoor de grens tussen beide vormen van rechtspraak wordt uitgewist.

Tegenover de eigen positie van de overheid als procespartij staat haar plicht om de onafhankelijkheid van de rechter te eerbiedigen. Doelmatigheid is goed, maar is ondergeschikt aan de in de rechtspraak te handhaven rechtsbeginselen.

In de kabinetsplannen is dit uit het oog verloren. 'Den Haag' is er kennelijk op uit zijn greep op het rechterlijk apparaat te verstevigen. Een voorbeeld kan dit duidelijk maken. Het ministerie van Justitie wilde enige jaren geleden met het oog op snellere afdoening van strafzaken een groot, allesomvattend geautomatiseerd verwerkingssysteem invoeren. Toen dat te lang op zich liet wachten, zetten de vijf gerechtshoven op eigen houtje eenvoudige, goedkope en doeltreffende systemen op. Daarmee konden achterstanden worden weggewerkt. Maar in plaats van een schouderklopje kwam er kritiek van het ministerie, waaruit blijkt dat het centrale systeem ook nog andere doelen moest dienen. Een toenemende stroom rapporten, nota's, circulaires en reorganisatieplannen is een ander symptoom van de Haagse regelzucht.

Rechters vrezen een ontwikkeling waarin niet meer het zoeken naar rechtvaardigheid in het oordeel voorop staat

maar het toepassen van interne regels en beleidslijnen die vanuit Den Haag in de rechtspraak binnensluipen. Een van onze rechters spreekt zijn moeite met deze ontwikkeling uit in de prangende vraag: 'Is hierover nagedacht, of is het beleid?' Bit moet ook de kern van de kritiek van het GPV aan het adres van de regering zijn.

De efficiency wordt overgewaardeerd, zo merken Bos en Slump hoffelijk op. Ik kan zelf de eenmaal opgekomen gedachte dat wij hier te maken hebben met ordinare bezuinigingsmaatregelen niet meer kwijtraken.

Slordig

Op basis van dit boekje mag in de parlementaire behandeling van de wetsvoorstellen stevige kritiek van het GPV worden verwacht. De schrijvers willen de noodzakelijke fundamentele discussie over de rechtspraak alsnog gevoerd zien. Zij dragen daartoe in dit boekje waardevol materiaal aan. Ik betwijfel echter of het zal bijdragen tot verbreiding van de discussie tot buiten de kring van juristen en betrokken politici. Het blijkt een specialistisch onderwerp, waarvoor de nodige kennis van zaken vereist is. Het boekje is slordig uitgevoerd. Er zijn veel zetfouten, waaronder zeer storende zoals op p. 14 waar een aantal regels door elkaar staan.

Erger is een zakelijke onjuistheid in noot 9 op p. 26, waar de wijziging van de Wet op de Ondernemingsraden per 1 april 1990 niet verwerkt is. Deze wijziging had nu juist tot doel het stelsel van gerechtelijke procedures voor ondernemingsraden te vereenvoudigen.

Tenslotte vind ik het jammer dat als motto voor een hoofdstuk met een historisch overzicht Bilderdijs volkomen versleten dichtregel 'In 't verleden ligt het heden, in het nu wat worden zal' gekozen is.

F.W. Houtman

N.a.v.: Mr. E. Bos en mr. D.A.C. Slump. *Rechtspraak binnen bereik*. Kanttekeningen bij een nieuwe structuur van de rechterlijke organisatie Groen van Prinsterer-reeks nr. 67. Uitg. De Vuurbaak, Barneveld 1991. ISBN 90-6015-915-2, h6 p. Prijs. f 14,90.

¹ J.C. Gray, *The nature and the sources of law* (1911), p. 171. Geciteerd bij: Asser-Scholten, *Algemeen deel* (1974), p. 89.

Het succes van de EO

Uit het *NRC/Handelsblad* van 19 januari 1993 knipten we het volgende artikeltje van de hand van J.L. Heldring in de rubriek 'Dezer dagen':

Ongeveer twee weken geleden stond er een bericht in de krant dat velen moet hebben onthutst, ware het niet dat het op een onopvallende plaats in de krant stond: de Evangelische Omroep (EO) had de NCRV, de omroep van de rechtzinnige protestanten, in ledental voorbijgestreefd. De eerste heeft nu 554.380 leden, terwijl de tweede op 547.366 is teruggevallen.

Waarom is dit bericht zo onthutsend – althans voor diegenen die dachten dat de NCRV al zo'n truttige omroep was? Welnu, de EO is in hun ogen nog tienmaal truttiger. Die werd door de spraakmakende gemeente in Nederland niet serieus genomen: de omroep van een groepje conservatieve, achterlijke landgenoten, die de bijbel letterlijk namen – en wie doet dat laatste nou?

Her blijkt nu dat deze groep Nederlanders aanzienlijk groter is (en misschien: *wordt*) dan wij – want ik wil mijzelf niet van die spraakmakende gemiddelde uitsluiten – in onze hooghanigheid dachten. Ik weet wel: een omroep kan op allerlei oneigenlijke manieren zijn ledental opschroeven, maar dat geldt voor *alle* omroepen.

Het succes van de EO mag dus wel als een graadmeter beschouwd worden. Er is kennelijk iets in het land gaande waar zelfs degenen die belangstelling hebben voor sociaal-culturele ontwikkelingen, en de media waarover zij beschikken, geen notie van hadden. Allen zijn we blijkbaar, bewust of onbewust, in de ban van het vooruitgangsgeloof, dat ons de ogen doet sluiten voor zaken die daar niet mee in overeenstemming zijn – tenzij het extreme randverschijnselen als neo-fascisme zijn (waarvan de betekenis dan vaak opgeblazen wordt).

Van extremisme kan de EO allesbehalve bericht worden. Het zijn bedaarde, nette mensen, die er niet zo heel anders uitzien dan u en ik. Velen stellen hen gelijk met de zogenaamde zwarte kousen-kerken. Dat zijn weliswaar ook nette mensen, maar hen met de EO gelijk te stellen getuigt van onwetendheid, ja onverschilligheid. Om te beginnen, *kijken* de zwarte kousen helemaal niet naar de televisie.

Het is die onwetendheid, die onverschilligheid van de toonaangevende elites in Nederland – of ze nu liberaal dan wel sociaal-democraat zijn – die verontrustend is. Zij, die menen namens Nederland te kunnen spreken, blijken zich steeds verder te vreemden van wat er aan de gang is.

We wisten weliswaar dat de Amsterdamse grachtengordel – niet de echte, maar de overdrachtelijke – niet representatief voor Nederland is, al beheerst hij nog grotendeels de media. Maar die hooghanige onverschilligheid beperkt zich niet tot die gordel. Ook vrijzinnigen die met afkeer van die gordel vervuld zijn, hebben geen weet van wat er eigenlijk in het land gebeurt. Dat is nu veel verontrustender dan de groei van de EO.

Wat zouden de oorzaken zijn van die groei? Mr. A. Herstel, voorzitter van de NCRV, de direct getroffen omroep, probeert die, in een interview in *Trouw* van 15 januari, te analyseren, maar het is duidelijk dat hij het ook niet weet. Het is dan ook nog een beetje vroeg voor een diepgaande analyse van iets dat hem kennelijk overrompeld heeft.

En een van de werkelijke oorzaken durft hij natuurlijk niet te

noemen of zelfs te suggereren: de NCRV, de omroep van het rechtzinnig protestantisme, heeft zichzelf laten meeslepen door 'den geest der eeuw' (om met Isaac da Costa te spreken), door het modernisme en het vooruitgangsgeloof.

Zeker, daarbij is zij altijd netjes gebleven, maar ook zij heeft steeds meer concessies gedaan aan wat zij dacht dat de smaak en de zeden van deze tijd eisten. Dat is niet uitsluitend een kwesrie van concurrentie met andere, wereldlijker omroepen geweest. Het was ook innerlijke overtuiging.

Wat dat betreft, is de weg gegaan van de gereformeerde kerken, die ook steeds minder herkenbaar, steeds vrijzinniger werden, en de weg van de antirevolutionairen, die ten slotte in één grote brij, samen met de rooms-katholieken, zijn opgegaan. Zo iet *moest* op een goed ogenblik reactie oproepen. Die is in 1967 gekomen, met de oprichting van de EO, en die heeft nu de NCRV ingehaald..

Die kentering naar het vrijzinnige dateert van eerder. Misschien van de 'beking' van Bruins Slot, jarenlang fractievoorzitter van de antirevolutionairen. Op een goed ogenblik is hij, wat Nieuw-Guinea betreft, omgegaan. Op zichzelf was die kentering welkom, maar voor de mannen-broeders was zij revolutionair. De ethische, zo niet *weeë*, titel van zijn postume memoires: *...en ik was gelukkig* (1972), is op zichzelf als symptomatisch. Zoiets zou een gereformeerde vroeger nooit uit de pen hebben gekregen.

Tot zover de – wellicht voorbarige – analyse van de oorzaken van de reactie. Belangrijker is een analyse van die reactie zelf (en van het succes ervan). Op zo'n analyse zijn we, nog geheel bevangen door het geloof dat verschijnselen als de EO gedoemd zijn uit te sterven, helemaal niet voorbereid.

W.G. de Vries

VAN RIETSCHOTEN		
BOEKHANDEL	KANTOORVAKHANDEL	KANTOOAINRICHTING
Boekhandel Kantoorvakhandel Kantoorinrichting	Keizerswaard 8 Rotterdam Keizerswaard 73 Gebroken Meeldijk 123. Barendrecht	Tel. 010-4820488 Tel. 010-4821365 Tel. 01806-19744
Faxnr. 010-4793699, Rotterdam		Faxnr. 01806-21165. Barendrecht

HANDBOEK 1993

De **vanaf** 1 januari in deze rubriek opgenomen berichten zijn niet in het Handboek 1993 te vinden; deze is bijgewerkt tot en met 31 december 1992.

BEROEPEN

Reroepen: te Deventer: A.S. van der Lugt te Rijswijk/Pijnacker-Nootdorp; te Groningen-Zuid en te Hasselt: Jt. Jansen te Almelo; te Pernis: R. Tigelaar, kandidaat te Stadskanaal; te Ten Post, i.c.m. Garrelswier en te Smilde: A. de Braak, kandidaat te Drachten; te Sneek-Koudum: J.E. Kramer, kandidaat te Kampen; te Vroomshoop: G.J. van Enk te Grtningen-Noord; te Twijzel-Kollumerzwaag en te Ennatil: G.J. van Enk te Groningen-Noord.

Aangenomen naar Marknesse, ds. A. de Graaf te Blokzijl (combinatie): naar Nieuwegein: F. Pomstra, kandidaat te Amersfoort.

Reroepbaar gesteld door classis Hattem: drs. D. Griffioen, De Mate 25,8051 VT Hattem, ☎ (05206)46421.

Spreekconsent verleend door de classis Kampen aan C. Beiboer, Hanzelaan 101, 8262 VC Kampen, ☎ (05202) 29182.

Doctoraal examen: Aan de Theologische Universiteit slaagden voor het doctoraal examen G. den Dulk en R. Kuipers te 's-Gravenhage en D.I. Shin te Kampen.

Preekbeurten: ds. G. Kwakkel neemt in 1993 geen verzoeken tot preekbeurten in overweging.

ADRESWIJZIGING ED.

Blokzijl en Marknesse * *Predikantsplaats:* De kerkera-den van beide gemeenten hebben besloten een combinatie aan te gaan met hetrekking tot de predikantsplaats. Dc. A. de Graaf gaat beide gemeenten dienen.

Grootegast * *Predikant:* Het telefoonnummer van ds. J. Ophoff is (05946) 12611.

Pieterburen * *Scriba:* H.K. Bolt Berghuis, Dikemaweg 6,9457 NB Saaxumhuizen.

Indonesië * *Predikant:* Adres ds. H. Knigge: P.O. Box 102, Kupang, Timor NTT, 85223, Rep. Indonesia, ☎ (09) 62 391 32897.

Gereformeerd Wetenschappelijk Genootschap: Nieuw adres: Acacialaan 49, 3723 XB Bilthoven, ☎ (030) 251922.

JUBILEUM

Prof. J. Kamphuis 45 jaar predikant

Het was maandag 25 januari jl. vijfenveertig jaar geleden dat prof. J. Kamphuis, emeritus-hoogleraar te Kampen, te

Ferwerd en Hallum in het ambt bevestigd werd.

Jacob Kamphuis werd 20 december 1921 te Barneveld geboren. Hij studeerde aan de Theologische Universiteit in Kampen. Op 25 januari 1948 deed hij intrede in de Gereformeerde Kerk te Ferwerd en Hallum. Vandaar vertrok hij in 1951 naar Bunschoten-Spakenburg, vanwaar hij in 1955 naar Rotterdam-Delfshaven ging. Prof. Kamphuis werd 9 april 1959 hoogleraar voor algemene en Nederlandse kerkgeschiedenis aan de Theologische Universiteit in Kampen. In 1979 ging hij dogmatiek en symboliek aan deze universiteit doceren. Hij ging 26 mei 1987 met emeritaat.

Prof. Kamphuis heeft veel gepubliceerd. Hij was o.m. eindredacteur van *De Reformatie*. Samen met prof. D. Deddens redigeerde prof. Kamphuis bundels die verschenen over afscheiding en doleantie. Hij is medewerker van het Nederlands *Dagblad* en *De Poortwake* geweest.

Van zijn hand verschenen verder o.m. *Signalen uit de kerkgeschiedenis* (1975), *Zien in de toekomst*, (1978), *Een eeuwig verbond*, (1984), *Met Calvin in de impasse?* en *Godsvrucht - een kracht*. Ook schreef prof. Kamphuis boeken over Nederlandse schrijvers als Martinus Nijhoff, Simon Vestdijk en Maarten 't Hart.

Bij zijn 25-jarig jubileum als hoogleraar, in 1984, werd hem een bundel opstellen aangeboden onder de titel *Be-zield verbond*.

PERSBERICHT

In het evangelisatiewerk heeft het blad *Lichtstralen* al jarenlang een eigen plaats. Het werd huis-aan-huis verspreid en via marktkraam- en koffiebarwerk, in wachtkamers, enz. Er bleek behoefte te bestaan aan modernisering. Klachten over verouderd-zijn, kwaliteit en onregelmatige verschijning e.d. werden gehoord.

Er werd een nieuwe redactie gevormd, die een zo ruim mogelijke opdracht kreeg van het Landelijk Verband van Evangelisatiecommissies. Deze redactie heeft het blad opnieuw opgezet onder de naam *Anderzijds*.

* Als regel horen die adrei-gegevens in deze rubriek thuis, die ook te vinden zijn in het Handboek.

* Ook het nieuws betreffende beroepingswerk, examina en preekconsenten, particuliere en generale synoden, kerkelijke agenda, jubilea, overleden predikanten en het nieuws van in het Handboek vermelde verenigingen kan worden ingestuurd (geen verslagen!).

* De redactie van de rubriek behoudt t.v.m. beschikbare ruimte zich het recht voor, informatie in te konen of niet op te nemen.

* Gegevens dienen uitsluitend schriftelijk opgegeven te worden: *De Reformatie*, t.a.v. 'Uit de kerken', Postbus 25,4460 AA GOES. Per fax is ook mogelijk: (01100) 16492.

* In het algemeen geldt: informatie die donderdagochtend bij ons binnen is, staat afgedrukt in *De Reformatie* van de daaropvolgende week.